

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA**

Diplomová práce

Osobnostní a sociální výcvik u žáků II. stupně ZŠ

České Budějovice 2010

STUDNIČKOVÁ MILENA

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

KATEDRA PEDAGOGIKY A PSYCHOLOGIE

Osobnostní a sociální výcvik u žáků II. stupně ZŠ

Diplomová práce

České Budějovice 2010

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Zuzana Bílková

Vypracovala:

Milena Studničková

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

České Budějovice:

Podpis.....

Chtěla bych vyjádřit vřelé poděkování Mgr. Zuzaně Bílkové za laskavé a odborné vedení diplomové práce, za její podnětné připomínky a náměty k zamýšlení. Poděkování také patří pedagogům za spolupráci a trpělivost při mém pozorování a za poskytnuté rozhovory.

Anotace

Tato diplomová práce se zabývá Osobnostním a sociálním výcvikem (OSV) u žáků na druhém stupni základních škol. První část práce vymezuje základní pojmy související s daným tématem.

Praktická část práce obsahuje vlastní výzkum, jehož cílem je zjistit, zda a jakým způsobem se osobnostní a sociální výchova vyskytuje ve vyučovacích hodinách na základních školách, a to především na druhém stupni. Tato část práce prezentuje výsledky výzkumu, jehož cílem bylo zjistit, jak učitelé pracují s průřezovým tématem OSV a jakým způsobem ho zapojují do výuky. Zda plánovitě a cílevědomě pracují s tímto průřezovým tématem, nebo zda pouze náhodným způsobem se přiblíží k tématům OSV. Metody, které byly použity pro výzkum je přímé pozorování ve vyučovacích hodinách a rozhovory s učiteli.

Abstract

The thesis deals with the issue of personal and social training of the second grade elementary school students. The first part considers basic terms which are somehow related to the topic.

The practical part of the thesis includes a research which aims to examine the way personal and social studies are taught in the lessons at elementary schools, mainly with the second-graders.

This part of the thesis shows the research results which aimed to investigate how the teachers are working with a cross-sectional topic of personal and social training and on a basis of which method they integrate this research into a process of teaching.

The task was to find out if the teachers were integrating this topic intentionally or if the topic was used only accidentally in case it was somehow close to the topics of lessons. Another method used for surveying the issue was a direct observation and dialogues with the teachers.

Obsah

Úvod.....	8
1. Vymezení osobnostní a sociální výchovy	9
1.1. Pojmy a označení	10
1.1.1. Sebepoznání	10
1.1.2. Sebepojetí.....	10
1.1.3. Seberegulace	11
1.1.4. Psychohygienu	11
1.1.5. Kreativita.....	11
1.1.6. Průřezové téma.....	12
1.1.7. Vzdělávací oblast	12
2. Historie osobnostní a sociální výchovy.....	13
3. Cíle osobnostní a sociální výchovy.....	15
3.1. Definice cílů OSV dle RVP ZV	15
3.1.1. Cíle OSV dle RVP ZV v oblasti vědomostí, dovedností a schopností ..	15
3.1.2. Cíle OSV dle RVP ZV v oblasti postojů a hodnot.....	16
3.2. Cíle sociálněpsychologického výcviku	16
4. Témata osobnostní a sociální výchovy	17
4.1. Osobnostní rozvoj	18
4.2. Sociální rozvoj	20
4.3. Morální rozvoj.....	22
5. OSV v rámci RVP a OSV podporovaná projekty občanských sdružení	24
5.1. Osobnostní a sociální výchova v rámci RVP ZV.....	24
5.2. Osobnostní a sociální výchova podporovaná projekty občanských sdružení	29
5.2.1. „Dokážu to?“	30
5.2.1.1. Vymezení a cíl projektu „Dokážu to?“	30
5.2.1.2. Historie projektu.....	31
5.2.1.3. AISIS	32
5.2.1.4. Přehled kurzů projektu „Dokážu to?“	33
5.2.2. Občanské sdružení Projekt Odyssea	34

5.2.2.1.	Vymezení a cíl projektu	35
5.2.2.2.	Historie projektu.....	36
5.2.2.3.	Přehled činnosti a kurzy	36
6.	Způsoby a metody zapojení OSV do výuky	38
6.1.	Příklady her, aktivit a cvičení k aplikaci OSV	39
6.1.1.	Abeceda.....	40
6.1.2.	Rychlé věty.....	40
6.1.3.	Jak mne vidí druzí	41
6.1.4.	Slavnost u paní Aritmetiky	41
7.	Shrnutí.....	42
8.	Výzkum.....	43
8.1.	Výzkumná otázka.....	43
8.2.	Cíl výzkumu	43
8.3.	Metody výzkumu	44
8.4.	Průběh šetření a sběru dat	44
8.5.	Charakteristika škol, tříd a učitelů	45
8.5.1.	Charakteristika škol.....	45
8.5.2.	Charakteristika tříd.....	46
8.5.3.	Charakteristika učitelů	47
8.6.	Analýza sbíraných dat	49
8.6.1.	Analýza dat z pozorování ve výukových hodinách.....	50
8.6.2.	Analýza dat z pozorování ve výchovných hodinách.....	54
8.6.3.	Shrnutí analýz pozorování ve výukových a výchovných hodinách...	58
8.6.4.	Analýza dat z rozhovorů	59
8.6.5.	Shrnutí analýz rozhovorů	62
8.7.	Diskuse.....	63
Závěr		65
Seznam použitých zdrojů		66
Seznam prostudované literatury		67
Příloha I.....		68
Příloha II.....		72
Příloha III		75

Úvod

Jako lidé se rodíme do společnosti ostatních lidí, ve které vyrůstáme, do které se začleňujeme, s níž žijeme a kterou opětovně dotváříme. Je to neustálý proces a každý z nás jím projde. Ve společnosti je však nutné naučit se určitým pravidlům, hodnotám, normám, jež bychom měli dodržovat a zároveň vztahům, kterým bychom měli rozumět a umět v určitých situacích správně reagovat. Proč bychom toto všechno měli umět? Jednou z možných odpovědí je pro snadnější a šťastnější život.

Od raných dětských let až do pozdního věku stárí jsme podrobeni nekonečnému koloběhu učení. Neustále se setkáváme s něčím novým, staví se před nás nové problémy, které se snažíme řešit. Pokud však budeme mít v sobě správně zakódovány klíče, jak čelit těmto problémům, jak zacházet s novou věcí a jak jednat v nově vzniklé situaci, stane se pak řešení snazším úkolem.

Kde však toto učení získat? Jak můžeme propracovat takové dovednosti? K tomu je tu osobnostní a sociální výchova, která je schopná nám pomoci.

Osobnostní a sociální výchova je řešením pro zlepšení vztahu k sobě samému i k ostatním, pro zlepšení komunikačních dovedností, k umění otevřít se a dokázat mluvit o svých pocitech a emocích.

Umění spolupracovat a udržovat zdravou soutěživost je součástí dnešních trendů ve společnosti, jak získat dobrou pracovní pozici a vybudovat si postavení v kolektivu. S tím také úzce souvisí dovednost asertivního jednání. Tato témata a mnohá další obsahuje právě osobnostní a sociální výchova.

Osobnostní a sociální výchova se nám snaží poskytnout všechny potřebné poznatky o tom, jak správně žít a dokázat jednat v krizových situacích, které nás mohou během života potkat. Osobnostní a sociální výchova však není teoretickou disciplínou. To, co nás může naučit, nás naučí pouze prakticky, proto tato výchova je plná her, aktivit a cvičení, které v nás dané dovednosti rozvíjí.

1. Vymezení osobnostní a sociální výchovy

Pojem osobnostní a sociální výchova, jak jej známe v dnešní podobě, má vícero pojmenování. Někdy se můžeme setkat s názvem osobnostní a sociální výchova, mnohdy také výcvik, ale také sociálněpsychologický výcvik a z anglického jazyka přejaté pojmenování „personal and social skills training“.

S osobnostní a sociální výchovou se ponejvíc setkáme na základních školách, kde je pod stejným pojmenováním zakomponovaná do rámcových vzdělávacích plánů jako jedno z jeho průřezových témat. O osobnostním a sociálním výcviku můžeme hovořit v jakémkoli prostředí, kde se setkáme s různými podobami výchov, či v různých kurzech, které se zaměřují na aktivity spojené s rozvíjením svých schopností a dovedností v sociální oblasti.

Sociálněpsychologický výcvik je prvotním pojmenováním nyní známé osobnostní a sociální výchovy. Tento termín se ale stále užívá, a to hlavně ve výcviku managerů, lidí, jež mají nějakou řídicí funkci či lidí, kteří se ve své práci neobejdou bez těsného kontaktu s ostatními lidmi. Tento typ výcviku je především aplikován ve skupinách, označované jako t-skupiny. *„Skupiny byly zaměřeny na zlepšování funkce institucí i větších organizačních celků. Do jejich programů bývaly zahrnuty přednášky a cvičení zaměřené na řešení skupinových problémů, zčásti též na výcvik v senzitivitě.“¹*

Osobnostní a sociální výchova v oblasti vzdělávání a formování žáka se snaží, aby každý žák byl schopen najít si svou cestu ke spokojenému životu a dovedl si vytvářet kvalitní mezilidské vztahy.

Na metodickém portálu rámcového vzdělávacího programu (dále pod zkratkou RVP) najdeme takovouto definici osobnostní a sociální výchovy (dále jen OSV): *„Specifikem OSV je, že předmětem učení je sám žák, jeho osobnost a jeho vztahy s lidmi. OSV se v základním vzdělávání zabývá rozvojem schopností poznávání, sebepoznáním a sebepojetím, seberegulací, psychohygienou a kreativitou, věnuje se poznávání lidí, mezilidským vztahům, komunikaci, spolupráci a soutěži*

¹ Komárková, R.; Slaměník, I.; Výrost, J.; et al. *Aplikovaná sociální psychologie III Sociálněpsychologický výcvik*, 1st ed.; Grada Publishing, spol. s r.o.: Praha, 2001. (str.13)

*a také hodnotám, postojům, praktické etice a dovednostem rozhodování a řešení problémů.*²

Tedy osobnostní a sociální výchovu najdeme v RVP jako jedno z průřezových témat, i když OSV pod svým názvem působilo daleko dříve, než bylo do RVP zařazeno. OSV je tedy i všeobecnou metodikou používanou pro rozvíjení komunikace, pro naučení poznávat sám sebe a lidí kolem sebe, naučit se spolupráci a být schopen upevnit si svoje hodnoty, umět se rozhodnout a využívat praktické etiky.

1.1.Pojmy a označení

V této kapitole se seznámíme s termíny, které nás budou v následujícím textu doprovázet. Jsou to pojmy především známé z oblasti psychologie. Osobnostní a sociální výchova často pracuje s pojmy, jako je **sebepoznání, sebepojetí, seberegulace, psychohygienu a kreativita**:

1.1.1. Sebepoznání

Sebepoznání je považováno za centrální psychickou charakteristiku člověka, kdy je jedinec schopen vědomě se poznat, vymezit a hodnotit a tím si tak utvářet vztah sám k sobě.³

1.1.2. Sebepojetí

Při formování sama sebe je nutné odlišit se od okolního prostředí. To se podle psychologů děje už v raném dětství. *Sebepojetí se kontinuálně utváří a mění v průběhu celého života člověka* tím, že si člověk utváří představu druhých lidí, kteří

² Metodický portál RVP - články. <http://clanky.rvp.cz/clanek/681/s/Z/202/UVODNI-POZNAMKA.html> (9.9.2009)

³ Výrost, J.; Slaměník, I. *Sociální psychologie - Sociálna psychológia*, 1.st ed.; ISV: Praha, 1997. (str. 186)

mu slouží jako jakési zrcadlo, v němž může vidět sám sebe, nebo se může s nimi srovnat či přebírat různé sociální role.⁴

1.1.3. Seberegulace

Při postupném začleňování člověka do společnosti jedinec třídí svá přání, potřeby a konfrontuje je s potřebami ostatních – dochází k sociálnímu porozumění. Tím také jedinec dochází k nutnosti řídit sama sebe, seberegulovat se.⁵ Tedy dokáže ovlivnit své jednání a rozpoznat chování, které se liší od normy.

1.1.4. Psychohygiena

Psychohygiena v sobě obsahuje dovednosti pro pozitivní naladění mysli a dobrý vztah k sobě samému, sociální dovednosti pro předcházení stresům v mezilidských vztazích, dobrou organizaci času, dovednosti zvládnání stresových situací (rozumové zpracování problému, uvolnění-relaxace, efektivní komunikace atd.) a hledání pomoci při potížích.⁶

1.1.5. Kreativita

Kreativita úzce souvisí se schopností řešit problémy. Oba dva pojmy znamenají *připravenost a schopnost jednotlivce převzít v přiměřeném rozsahu odpovědnost nebo spoluodpovědnost, zpracovávat samostatně informace, plánovat výsledky, dokumentovat a shrnovat, systematickými postupy a prozíravým myšlením optimalizovat průběh prací. Znamená to být otevřený k poznávání nových a originálních postupů a řešení vyskytujících se problémů. Být přitom přístupný*

⁴ Výrost, J.; Slaměňík, I. *Sociální psychologie - Sociálna psychológia*, 1.st ed.; ISV: Praha, 1997. (str. 186 – 187)

⁵ Langmeier, J.; Krejčířová, D. *Vývojová psychologie*, 2.nd ed. [online]; Grada Publishing a.s.: Praha, 2006; (str.130).

http://books.google.cz/books?id=SP5lw53WufwC&printsec=frontcover&source=gbs_v2_summary_r&cad=0#v=onepage&q=&f=false (14.11.2009).

⁶ Jeřábek, J.; Tupý, J.; et al. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*; VÚP: Praha, 2007. (str. 92)

neobvyklým, málo používaným řešením, umět rozpoznávat problémy a rozčlenit je na dílčí problémy, hledat a nacházet alternativy řešení, dílčí řešení smysluplně spojovat v celkové řešení a znát optimální postupy vedoucí k cíli.⁷

Z oblasti vzdělávání se pak setkáme s pojmy: **průřezové téma** a **vzdělávací oblast**. Pro úplný začátek si tyto pojmy vysvětlíme zde, v dalším textu si je pak vymezíme blížeji.

1.1.6. Průřezové téma

Průřezové téma je nedílnou součástí dokumentu rámcového vzdělávacího programu a představuje okruhy současných problémů světa. Průřezové téma prolíná celé vzdělávání na základních školách a osmiletých gymnáziích a jeho úkolem je napomáhat k formování a rozvíjení žáků zejména v oblasti postojů a hodnot.⁸

Průřezové téma tedy není obsahem jednoho předmětu, ale zahrnuje v sobě obsahy a dovednosti, které překračují hranice jednotlivých předmětů. Smyslem zařazení těchto témat je rozvíjení dovedností a osvojování informací, které žáky obohatí celkově pro zvládání každodenního života.

1.1.7. Vzdělávací oblast

Každé průřezové téma souvisí se vzdělávacími oblastmi. Ty jsou také zahrnuty v rámcovém vzdělávacím programu a přímo spolupracují s jednotlivými vyučovacími předměty.

⁷ Belz, H.; Siegrist, M. *Klíčové kompetence a jejich rozvíjení*, 1st ed.; Portál s r.o.: Praha, 2001. (str. 231)

⁸ Jeřábek, J.; Tupý, J.; et al. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*; VÚP: Praha, 2007. (str. 90)

2. Historie osobnostní a sociální výchovy

V roce 1990 jsme s osobnostní a sociální výchovou mohli setkat poprvé, kdy se objevila v britských národních školních osnovách jako kroskurikální program pro rozvoj osobnosti a sociálních dovedností. Název „personal and social education“ pak přesným překladem posloužil k názvu „Osobnostní a sociální výchova“ u nás.⁹

„V Česku pak procházela v 90. letech 20. století vlastním specifickým vývojem.“ Začaly vznikat různé projekty. Jako první se objevil projekt „Dokážu to?“, díky němu pak byla OSV začleněna do průřezových témat rámcových vzdělávacích plánů.¹⁰ Zároveň se o zařazení OSV do RVP zasloužil Výzkumný ústav pedagogický v Praze.¹¹

Je nutno zmínit i další projekt, který si vzal za své rozvoj OSV u nás, a to projekt Odyssea, jejíž činnost zaznamenáváme od roku 2000. Odyssea na svých oficiálních internetových stránkách píše o svém vzniku toto: „*Programy osobnostní a sociální výchovy pro žáky realizujeme od roku 2000, kdy jsme založili první seminář osobnostně sociálního rozvoje na Gymnáziu Čakovice. Kurzy pro učitele realizujeme od roku 2003, kdy proběhl první kurz pro ZŠ Čakovice.*“¹²

Projekty jsou spíše záležitostmi poslední doby. Vrátime se nyní k úplným začátkům vzniku sociálněpsychologického výcviku u nás. Jako první byl sociálněpsychologický výcvik zaměřen na přípravu pracovníků ve skupinové psychoterapii. V Československu *skupinový výcvik započal v r. 1967 tak, že byla ustanovena „Skupina pro integraci v psychoterapii“, která se ještě v téže roce stala součástí Psychoterapeutické sekce České lékařské společnosti.*¹³

⁹ Valenta, J. *Osobnostní a sociální výchova a její cesty k žákovi*, 1st ed.; AISIS: Kladno, 2006. (str. 9)

¹⁰ Hermochová, S. *Skupinová dynamika ve školní třídě*, 1st ed.; AISIS: Kladno, 2005. (str. 8)

¹¹ Valenta, J. *Osobnostní a sociální výchova a její cesty k žákovi*, 1st ed.; AISIS: Kladno, 2006. (str. 10)

¹² Pekárek, J. *Osobnostní a Sociální Výchova - Odyssea.cz*. <http://www.odyssea.cz/o-nas.php> (9.2.2010)

¹³ Komárková, R.; Slaměník, I.; Výrost, J.; et al. *Aplikovaná sociální psychologie III Sociálněpsychologický výcvik*, 1st ed.; Grada Publishing, spol. s r.o.: Praha, 2001. (str.16)

Individuální terapie šla stranou a v popředí vítězila terapie skupinová. Proběhly různé týdenní výcvikové běhy, vždy několik výcvikových skupin se spojovalo v komunitu a počet hodin ve výcviku měl být celkem 400 – 500 hodin.¹⁴

V pozdější době, po vzniku České republiky, již se nabídka sociálněpsychologického výcviku rozšířila. Výcvik již neprobíhá jen v daných t-skupinách, ale zároveň jsou k dispozici různá skupinová setkání, aktivní sociální učení či psychoterapeutické postupy. *Užívá se výcvikových programů zaměřených na sociální percepci, interakci, komunikaci, kooperaci, tvořivost, vedení diskuze, řešení konfliktů, zvyšování aktivity účastníků atd.*¹⁵ Později výcviky prostoupily i akademické půdy vysokých škol, na nichž si mohli studenti osvojit různé sociální dovednosti. V nynější době tato tendence neustále pokračuje, studenti mohou navštěvovat kurzy na zlepšení komunikace a jsou především zaměřeny na oblasti spojené se studentovou profesní praxí.

*Teoretický základ těchto aktivit a počátky jeho zavádění do studia a praxe zejména v České republice jsou spojeny s pracemi S. Hermochové,*¹⁶ Doc. PhDR. Soňa Hermochová, CSc vystudovala psychologii na katedře psychologie filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Po roce 1990 založila „Asociaci trenérů sociálněpsychologického výcviku“ a nyní úzce spolupracuje s projektem „Dokážu to?“.¹⁷

Posledním bodem k historii, který je nezbytné zmínit, je to, že OSV byla zařazena při tvorbě rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání jako jedno z jeho průřezových témat a současně se zavedením RVP do škol, je od 1. září 2007 součástí výuky na základních školách a na nižším stupni osmiletých gymnázií. Zákonem byl však nový rámcový vzdělávací program schválen 24. srpna 2004.

¹⁴ Komárková, R.; Slaměník, I.; Výrost, J.; et al. *Aplikovaná sociální psychologie III Sociálněpsychologický výcvik*, 1st ed.; Grada Publishing, spol. s r.o.: Praha, 2001. (str.16 - 17)

¹⁵ Komárková, R.; Slaměník, I.; Výrost, J.; et al. *Aplikovaná sociální psychologie III Sociálněpsychologický výcvik*, 1st ed.; Grada Publishing, spol. s r.o.: Praha, 2001. (str.18)

¹⁶ Komárková, R.; Slaměník, I.; Výrost, J.; et al. *Aplikovaná sociální psychologie III Sociálněpsychologický výcvik*, 1st ed.; Grada Publishing, spol. s r.o.: Praha, 2001. (str.19)

¹⁷ Hermochová, S. *Skupinová dynamika ve školní třídě*, 1st ed.; AISIS: Kladno, 2005. (zadní strana publikace)

3. Cíle osobnostní a sociální výchovy

Jak už vyplývá z názvu, OSV klade především důraz na osobnost jako takovou a mimo jiné osobnost žijící v sociálním prostředí. Cíle OSV jsou velmi blízké charakteru témat OSV, proto bude asi nejsnazší citovat cíle OSV tak, jak jsou zmiňovány v rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání. Tedy s cíli podle rámcového vzdělávacího programu se seznámíme v první podkapitole, v druhé se pak budeme věnovat cílům sociálněpsychologického výcviku.

3.1. Definice cílů OSV dle RVP ZV

Specifikou Osobnostní a sociální výchovy je, že se učivem stává sám žák, stává se jím konkrétní žákovská skupina a stávají se jím více či méně běžné situace každodenního života. Jejím smyslem je pomáhat každému žákovi hledat vlastní cestu k životní spokojenosti založené na dobrých vztazích k sobě samému i k dalším lidem a světu.¹⁸

Cíle OSV jsou v RVP ZV separovány do dvou oblastí. Je to oblast vědomostí, dovedností a schopností a pak je to oblast postojů a hodnot:

3.1.1. Cíle OSV dle RVP ZV v oblasti vědomostí, dovedností a schopností

Průřezové téma OSV

- vede k porozumění sobě samému a druhým
- napomáhá k zvládnutí vlastního chování
- přispívá k utváření dobrých mezilidských vztahů ve třídě i mimo ni
- rozvíjí základní dovednosti dobré komunikace a k tomu příslušné vědomosti
- utváří a rozvíjí základní dovednosti pro spolupráci

¹⁸ Jeřábek, J.; Tupý, J.; et al. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*; VÚP: Praha, 2007. (str. 91)

- *umožňuje získat základní sociální dovednosti pro řešení složitých situací (např. konfliktů)*
- *formuje studijní dovednosti*
- *podporuje dovednosti a přináší vědomosti týkající se duševní hygieny¹⁹*

3.1.2. Cíle OSV dle RVP ZV v oblasti postojů a hodnot

Průřezové téma

- *pomáhá k utváření pozitivního (nezraňujícího) postoje k sobě samému a k druhým*
- *vede k uvědomování si hodnoty spolupráce a pomoci*
- *vede k uvědomování si hodnoty různosti lidí, názorů, přístupů k řešení problémů*
- *přispívá k uvědomování mravních rozměrů různých způsobů lidského chování*
- *napomáhá primární prevenci sociálně patologických jevů a škodlivých způsobů chování²⁰*

3.2. Cíle sociálněpsychologického výcviku

Tak jako cíle OSV u RVP ZV vycházejí z charakteru témat, cíle sociálněpsychologického výcviku úzce souvisí se sociálními dovednostmi. Sociální dovednosti můžeme charakterizovat jako *získané předpoklady pro adekvátní sociální interakce a komunikaci*. Jsou důležité pro poznávání, ovládání sama sebe a jednání s ostatními lidmi. Taktéž z nich je patrná *obratnost mezilidských vztahů*. Tyto *sociální dovednosti se vztahují k procesům sebepoznávání a poznávání druhých, komunikaci, zvládnutí konfliktů a náročných životních situací*. V těchto sociálních dovednostech jsou tedy prvky spjaté se sebou samým, jako je *sebezpoznávání*

¹⁹ Jeřábek, J.; Tupý, J.; et al. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*; VÚP: Praha, 2007. (str. 91)

²⁰ Jeřábek, J.; Tupý, J.; et al. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*; VÚP: Praha, 2007. (str. 91)

*a sebereflexe, rozpoznání a přiměřené projevování emocí, autenticita a prvky související s mezilidskými vztahy, např. empatie, akceptace druhých, otevřené vyjadřování za sebe sama, naslouchání, pochopení stanoviska druhého člověka, tolerování odlišných pohledů, poznávání druhých, mezilidská komunikace, zvládání konfliktů apod.*²¹

4. Témata osobnostní a sociální výchovy

Tak jako každé průřezové téma RVP se i OSV rozděluje do několika témat. „*Témata OSV jsou vlastně oblastmi lidských dovedností, vlastností, rysů, schopností, postojů, modelů lidského chování atd. Témata v sobě obsahují jevy, které všichni známe, jsou součástí nás samých a našich životů*“²².

Pro OSV rozlišujeme tři základní tematické okruhy, které jsou stejně shodné s OSV v RVP ZV.

Jsou to:

- Osobnostní rozvoj,
- Sociální rozvoj a
- Morální rozvoj.

Josef Valenta ve své publikaci *Osobnostní a sociální výchova a její cesty k žákovi* zdůrazňuje, že bychom jako učitelé neměli opomíjet fakt, že *tato témata ožívají žáci svým chováním, myšlením, cítěním, komunikováním, svými vztahy apod.*²³

Témata OSV by se měla ve výuce provádět především prakticky, tzn. prostřednictvím různých her, aktivit, cvičení, dramatizování modelových situací apod. Učitel by měl brát v úvahu momentální potřeby žáků, či témata zařazovat po domluvě se žáky, neboť hlavními aktéry OSV jsou lidské bytosti, které mohou

²¹ Komárková, R.; Slaměník, I.; Výrost, J.; et al. *Aplikovaná sociální psychologie III Sociálněpsychologický výcvik*, 1st ed.; Grada Publishing, spol. s r.o.: Praha, 2001. (str.23)

²² Valenta, J. *Osobnostní a sociální výchova a její cesty k žákovi*, 1st ed.; AISIS: Kladno, 2006. (str. 15)

²³ Valenta, J. *Osobnostní a sociální výchova a její cesty k žákovi*, 1st ed.; AISIS: Kladno, 2006. (str. 17)

reagovat na různé věci jinak, nemusí souhlasit s názory či k různým aktivitám se stavět odmítavě.²⁴

Každé ze tří témat OSV obsahuje další podtémata a dílčí složky, které budou popsány v následujících podkapitolách:

4.1. Osobnostní rozvoj

Osobnostní rozvoj v sobě zahrnuje především schopnosti týkající se poznání. Snaží se rozvinout poznání sebe sama, zdokonalit poznávací procesy, vychází ze sebepojetí, seberegulace, sebeorganizace, psychohygieny a kreativity.

V rámci rozvoji schopnosti poznávání můžeme zařadit aktivity na zdokonalení smyslového vnímání, neboť smysly jsou vstupní branou světa do našeho života²⁵. V další řadě jsou to cvičení na pozornost a soustředění, cvičení na zdokonalení zapamatování si a vybavení informací, s tím související cvičení pro učení a studium, kdy žák je posléze schopen najít vlastní učební styl, zorganizovat svou práci a vytvořit si pro učení vhodné podmínky. V poslední řadě tohoto podtématu je nutné zmínit cvičení na zdokonalení dovedností řešení problémů. Ta jsou užitečná tím, že žák dovede definovat problém, který nastal v jeho životě a dokáže k němu najít alternativy řešení.²⁶

V oblasti sebepoznání a sebepojetí téma osobnostního rozvoje klade důraz na vytvoření realistického obrazu sebe sama. V rámci sebepoznávání existuje řada her, cvičení a aktivit zaměřené na to, aby jedinec byl schopen ohodnotit sám sebe, nepřeceňovat se ani nepodceňovat a tím pozitivně přispět i v interpersonálních vztazích. Pokud se jedinec dokáže poznat, dokáže se snáz vyvarovat *různých*

²⁴ Jeřábek, J.; Tupý, J.; et al. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*; VÚP: Praha, 2007. (str. 92)

²⁵ Valenta, J. *Osobnostní a sociální výchova a její cesty k žákovi*, 1st ed.; AISIS: Kladno, 2006. (str. 17)

²⁶ Valenta, J. *Osobnostní a sociální výchova a její cesty k žákovi*, 1st ed.; AISIS: Kladno, 2006. (str. 17 - 18)

*závislostí a dává mu to šanci čelit potřebám unikat do světa sekt atd.*²⁷ Toto podtéma se snaží přimět žáky k uvědomění si, co se mohou o sobě dozvědět skrze sebe samé, a k uvědomění si, že člověk má tendenci zkreslovat svůj vlastní obraz ve své hlavě, a k dovednostem sebepozorování, sebereflexe a korekce pohledu na sebe samého. Poznat se z vnitřní stránky je stejně tak důležité jako umět vnímat vlastní tělo a svou psychiku, především co se týká *myšlení, citů, temperamentu, charakteru, postojů a hodnot, chování, komunikace* apod.²⁸

Dalším významným podtématem je seberegulace a sebeorganizace, které v sobě zahrnuje kontrolu a regulaci vlastního chování a plánování a organizaci vlastního života. Na tyto disciplíny se užívají *cvičení sebekontroly, sebeovládání – regulace vlastního jednání i prožívání, vůle.*²⁹

Do osobního rozvoje taktéž můžeme zahrnout psychohygienu, která má žáky seznámit s prevencí zátěže a naučit je jednat již ve vzniklé zátěžové situaci, jako jsou stres, frustrace, deprivace apod. Nejdůležitějším momentem v této oblasti je ale prevence, s kterou také souvisí dovednosti pro pozitivní naladění mysli a pro dobrý vztah k sobě samému, neboť právě *pozitivně orientovaná mysl a řeč je dobrou obranou proti zátěžím.*³⁰ K tomu se také připojují *sociální dovednosti pro předcházení stresům v mezilidských vztazích, dobrá organizace času, dovednosti zvládání stresových situací (rozumové zpracování problému, uvolnění-relaxace, efektivní komunikace atd.) a hledání pomoci při potížích.*³¹

Posledním podtématem, který náleží k osobnostnímu rozvoji, je kreativita. *„Kreativita čili tvořivost je soubor schopností umožňujících vidět věci jinak, než je běžné, nacházet nejen řešení problémů, ale nacházet řešení několikerá nebo*

²⁷ Valenta, J. *Osobnostní a sociální výchova a její cesty k žákovi*, 1st ed.; AISIS: Kladno, 2006. (str. 19)

²⁸ Valenta, J. *Osobnostní a sociální výchova a její cesty k žákovi*, 1st ed.; AISIS: Kladno, 2006. (str. 19)

²⁹ Valenta, J. *Osobnostní a sociální výchova a její cesty k žákovi*, 1st ed.; AISIS: Kladno, 2006. (str. 21)

³⁰ Valenta, J. *Osobnostní a sociální výchova a její cesty k žákovi*, 1st ed.; AISIS: Kladno, 2006. (str. 23)

³¹ Jeřábek, J.; Tupý, J.; et al. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*; VÚP: Praha, 2007. (str. 92)

neobvyklá atd.“³² Na rozvoj kreativity existují mnohá cvičení k zdokonalení si pružnosti nápadů, citlivosti, vnímavosti a originality.

4.2.Sociální rozvoj

Na rozdíl od osobnostního rozvoje, který se soustředí především na poznávání sebe sama, sociální rozvoj klade důraz na poznávání svého sociálního okolí. Zároveň pečuje o dobré mezilidské vztahy, navázání nových kontaktů a mezilidskou komunikaci.

Nejprve se žáci seznamují s poznáváním lidí ve skupině či třídě, a to je zejména důležité, pokud se jedná o nový kolektiv. Mohou se naučit získávat informace o ostatních, zároveň se od ostatních odlišit a vyhledat v těchto odlišnostech výhody. Toto dílčí téma více méně zasahuje i do průřezového tématu multikulturní výchovy.

Při poznávání lidí dochází mnohdy i k chybám. O tomto se mohou žáci též přesvědčit, při aktivitách blízkých tomuto subtématu. Naučí se, co zkresluje naše poznávání ostatních a jak se těmto chybám vyvarovat.³³

Téma sociálního rozvoje se především zabývá o mezilidské vztahy. Žáci se pomocí her a aktivit naučí pečovat o dobré vztahy, mohou si díky tomuto tématu uvědomit, že vztahy jsou spojeny s emocionální vazbou a odpovědností a stejně tak si mohou *zmapovat své vlastní vztahy a uvažovat o jejich kvalitách*³⁴.

Dalším dílčím tématem jsou lidská práva jako regulativ vztahů. *„Toto téma přesahuje do výchovy k lidským právům i do etiky. V našem případě jde prakticky o respektování nároků, které lidé mají ve vztahu k tomu, jak chtějí žít v konkrétních každodenních situacích. ... V oblasti mezilidských vztahů patří k základním právům právě právo na respektování osobnosti, na odpovědnou svobodu rozhodování*

³² Valenta, J. *Osobnostní a sociální výchova a její cesty k žákovi*, 1st ed.; AISIS: Kladno, 2006. (str. 25)

³³ Valenta, J. *Osobnostní a sociální výchova a její cesty k žákovi*, 1st ed.; AISIS: Kladno, 2006. (str. 27 - 28)

³⁴ Valenta, J. *Osobnostní a sociální výchova a její cesty k žákovi*, 1st ed.; AISIS: Kladno, 2006. (str. 28)

*a jednání, na spolurozhodování o věcech, které se jedince ve vztahu týkají apod. Pokud se nedotýkáme nešetrně práv druhého, máme šanci na lepší vztah“.*³⁵

Vztahy ve skupině/třídě je jedním z témat sociálního rozvoje. Toto téma pracuje s přirozenou dynamikou dané třídy jako sociální skupiny. Skupinová dynamika je podle psycholožky Soni Hermochové velmi důležitá pro atmosféru a klima školních tříd i celých škol. Skupinová dynamika využívá analýzy procesů, které ve skupinách probíhají k pozdějšímu ovlivňování vztahů ve skupině, jejich cílů apod.³⁶ Žáci si díky skupinové dynamice mohou uvědomit skupinové role a učitel jim napomáhá *rozvíjet dovednosti pro život v různých sociálních skupinách.*³⁷

*Řeč těla, řeč zvuků a slov, řeč předmětů a prostředí vytvářeného člověkem, řeč lidských skutků*³⁸, to jsou další dílčí témata spadající do podtématu komunikace. V té se žáci učí nejen těmto řečem, ale také dovednostem sociálního vnímání a naslouchání ostatním, nebo taktéž dovednostem verbální a nonverbální komunikace. K dobré komunikaci nám poslouží mnohá cvičení na zdokonalení si rétoriky či vedení dialogu, jednání v různých situacích (*informování, prosba, odmítání, omluva, přesvědčování, vysvětlování, poděkování*³⁹...). S tím velmi souvisí umění asertivního jednání, kterým by měl být v dnešní době vybaven každý člověk, aby dosáhl svých požadavků nenásilnými a slušnými prostředky. Mimo to žáci by se v tématu komunikace měli naučit rozpoznávat lež od pravdy, umění si vyhledat správné informace, rozlišit pravdivé informace v médiích apod.

Do sociálního rozvoje ještě zahrnujeme jedno téma, a to je kooperace a kompetice. *Kooperací míníme spolupráci, tedy společný podíl více osob na dosažení společného cíle a kompeticí pak soutěž, tedy činnost, kdy pozitivní výsledek*

³⁵ Valenta, J. *Osobnostní a sociální výchova a její cesty k žákovi*, 1st ed.; AISIS: Kladno, 2006. (str. 29)

³⁶ Hermochová, S. *Skupinová dynamika ve školní třídě*, 1st ed.; AISIS: Kladno, 2005. (str. 16)

³⁷ Valenta, J. *Osobnostní a sociální výchova a její cesty k žákovi*, 1st ed.; AISIS: Kladno, 2006. (str. 30)

³⁸ Valenta, J. *Osobnostní a sociální výchova a její cesty k žákovi*, 1st ed.; AISIS: Kladno, 2006. (str. 30)

³⁹ Valenta, J. *Osobnostní a sociální výchova a její cesty k žákovi*, 1st ed.; AISIS: Kladno, 2006. (str. 31)

*jedné strany je podmíněn negativním výsledkem strany druhé.*⁴⁰ Tato část sociálního rozvoje podporuje řadu dovedností u žáka. Je to například seberegulace v situaci nesouhlasu, odporu apod., dovednost odstoupit od vlastního názoru či nápadu, dovednost spolupracovat s druhými a dotvářet či rozvíjet jejich linii nápadu, dovednost pozitivního myšlení, dovednost jasné a srozumitelné komunikace, řešení konfliktů, umění podřídit se a umění vést a organizovat skupinu a taktéž dokázat zvládnout situace soutěže a umět se smířit s konkurencí.⁴¹

4.3. Morální rozvoj

Morální rozvoj je posledním tématem osobnostní a sociální výchovy. Toto téma je především zaměřeno na řešení problémů a rozvoj rozhodovacích dovedností, ale také na utváření si hodnot, postojů a zažití si praktické etiky.

V oblasti řešení problémů a rozhodovací schopnosti je pro žáka nejdůležitějším momentem naučit se rozpoznat problém, vytvořit si hypotézu, jak k tomuto problému došlo a jak by se tento problém dal řešit. Josef Valenta ve své knize *Osobnostní a sociální výchova a její cesty k žákovi* zdůrazňuje, že *většina problémů v mezilidských vztazích má též etický rozměr. „Máme-li nedorozumění, přeme-li se o něco, máme-li rozdílné zájmy, mnoho nevylepšíme, když zapomeneme, jak snadné je v takové situaci někoho navíc urazit, brát mu jeho sebeúctu, dělat z něj hlupáka či vůbec svým chováním podkopávat základy vztahu.*“⁴² Tedy morální rozvoj napomáhá k ucelení si svého etického přístupu k mezilidským vztahům. To zahrnuje také uvědomění si nejčastějších příčin problémů a vytvoření si vlastních postupů, jak problém řešit.

Problémy mohou nastat nejen v oblasti mezilidské komunikace a vztahů, ale žák se také může setkat s obtížemi zvládnání učebních problémů, které se vážou na

⁴⁰ Valenta, J. *Osobnostní a sociální výchova a její cesty k žákovi*, 1st ed.; AISIS: Kladno, 2006. (str. 34)

⁴¹ Valenta, J. *Osobnostní a sociální výchova a její cesty k žákovi*, 1st ed.; AISIS: Kladno, 2006. (str. 34 - 35)

⁴² Valenta, J. *Osobnostní a sociální výchova a její cesty k žákovi*, 1st ed.; AISIS: Kladno, 2006. (str. 37)

látku předmětu. Vzniká jakési problémové vyučování, kde v každém předmětu se setkáme s jevem zvaný problém a naučíme se s ním pracovat. Toto problémové vyučování je navíc mnohdy ztíženo, pokud daný problém v předmětu řešíme jako skupina. Zde pak dochází k řešení nejen zadaného problému, ale také může docházet k neshodám v komunikaci. Zde je pak důležitým bodem seberegulace.

Seberegulace je tématem z osobnostního rozvoje, ale zde je též důležitým klíčem k řešení, jak se nejlépe zachovat při různých problémových situacích. Žák by se měl naučit ovládat některé své motivy, pocity či prvky chování. Pokud žák nedokáže regulovat své chování, mnohdy se pak jeho chování obrací k agresii nebo naopak k úplné pasivitě. Neopomenutelnou roli zde hraje také faktor vůle. Žák může pomocí různých praktik a cvičení vyzkoušet, jak silnou má vůli, kdy dochází k jejímu selhávání nebo naopak, kdy nastává moment, že žákova vůle je nezbořitelnou zdí. Toto dílčí téma by se určitě dalo využít v rámci prevence před zneužíváním návykových látek.⁴³

Další subtéma morálního rozvoje souvisí s hodnotami, postoji a praktickou etikou. „*Během života si člověk vytváří soubor určitých preferencí vztahujících se k určitým jevům, takže vzniká jakýsi žebříček hodnot.*“⁴⁴ Postoje si pak člověk vytváří jako vztah k nějakému jevu. Postoje mohou ovlivnit naše chování. Pokud si vytvoříme správný postoj k určité věci, snažíme se pak jednat vůči té věci správným způsobem, ale je nutno podotknout, že člověk dokáže jednat i v nesouladu se svými postoji. Praktickou etikou se míní jakési *uplatnění mravních principů v lidském chování*. Praktickou etiku můžeme využít v každodenních situacích. Elementy praktické etiky můžeme pojmenovat jako *spolehlivost, odpovědnost, korektnost, takt, spravedlivost, altruismus či prosociálnost*.⁴⁵

Pro žáka je dobré, když si dokáže sám analyzovat vlastní i cizí postoje a hodnoty a dokáže určit jejich následné projevy v chování. Díky tomu může poznávat, nakolik naše hodnotové systémy ovlivňují naše chování k ostatním lidem,

⁴³ Valenta, J. *Osobnostní a sociální výchova a její cesty k žákovi*, 1st ed.; AISIS: Kladno, 2006. (str. 37 - 38)

⁴⁴ Valenta, J. *Osobnostní a sociální výchova a její cesty k žákovi*, 1st ed.; AISIS: Kladno, 2006. (str. 39)

⁴⁵ Valenta, J. *Osobnostní a sociální výchova a její cesty k žákovi*, 1st ed.; AISIS: Kladno, 2006. (str. 39)

společnosti, životnímu prostředí, přírodě a sám sobě. V tomto podtématu mohou žáci trénovat cvičení na rozvoj odpovědnosti, respektování druhých, být spravedlivý ve svém konání a rozhodování a také rozvoj spolehlivosti.⁴⁶

Další dovedností, která je rozvíjena v tomto dílčím tématu, je umění rozhodnout se v eticky problematických situacích všedního dne. Tím se míní, že se člověk ocitne před složitým rozhodnutím a má se rozhodnout tak, aby se nedotkl zájmů, potřeb či práv ostatních lidí. Dále je to umění pomáhat a chovat se prosociálně, tzn. dokázat pomoci a nedožadovat se protislužby.⁴⁷

5. OSV v rámci RVP a OSV podporovaná projekty občanských sdružení

Jak již bylo zmíněno, OSV není jen průřezovým tématem rámcových vzdělávacích plánů, ale všeobecně dobrou metodou, jak rozvíjet osobnostní a sociální stránku člověka.

Tato kapitola se bude především věnovat popisu obou stránek OSV. V první řadě se dozvíme, jak je OSV aplikovaná a zahrnutá do rámcových vzdělávacích plánů a v druhé řadě pak zmíníme organizace, které mají OSV pod svou záštitou a jaké projekty na jejím základě vznikají.

5.1. Osobnostní a sociální výchova v rámci RVP ZV

V předešlých kapitolách jsme se dozvěděli, že osobnostní a sociální výchova je jedním z průřezových témat rámcových vzdělávacích plánů pro základní vzdělávání. V kapitole 1.1 jsme si stručně vysvětlili, co průřezové téma je, nyní jej prozkoumáme detailněji.

⁴⁶ Valenta, J. *Osobnostní a sociální výchova a její cesty k žákovi*, 1st ed.; AISIS: Kladno, 2006. (str. 39 - 40)

⁴⁷ Valenta, J. *Osobnostní a sociální výchova a její cesty k žákovi*, 1st ed.; AISIS: Kladno, 2006. (str. 40)

Podle dokumentu RVP ZV, které připravilo ministerstvo školství za spolupráce mnoha specialistů především z oblasti pedagogiky, je průřezové téma vysvětleno takto: „Průřezová témata reprezentují v RVP ZV okruhy aktuálních problémů současného světa a stávají se významnou a nedílnou součástí základního vzdělávání. Jsou důležitým formativním prvkem základního vzdělávání, vytvářejí příležitosti pro individuální uplatnění žáků i pro jejich vzájemnou spolupráci a pomáhají rozvíjet osobnost žáka především v oblasti postojů a hodnot.“⁴⁸

Průřezových témat pro české školství bylo stanoveno 6:

- *Osobnostní a sociální výchova*
- *Výchova demokratického občana*
- *Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech*
- *Multikulturní výchova*
- *Environmentální výchova*
- *Mediální výchova*⁴⁹

Všechna tato témata mají souhlasné zpracování, tedy že obsahují svou charakteristiku, v níž je vyjádřen vztah k základnímu vzdělávání a především význam těchto témat, který byl měl být přínosem. Každé z průřezových témat plně souvisí se vzdělávacími oblastmi, kterých je 9, ale tyto už spíše souvisejí přímo s vyučovacími předměty. Pro kompletnost následuje přehled vzdělávacích oblastí:

- *Jazyk a jazyková komunikace (Český jazyk a literatura, Cizí jazyk)*
- *Matematika a její aplikace (Matematika a její aplikace)*
- *Informační a komunikační technologie (Informační a komunikační technologie)*
- *Člověk a jeho svět (Člověk a jeho svět)*
- *Člověk a společnost (Dějepis, Výchova k občanství)*
- *Člověk a příroda (Fyzika, Chemie, Přírodopis, Zeměpis)*
- *Umění a kultura (Hudební výchova, Výtvarná výchova)*
- *Člověk a zdraví (Výchova ke zdraví, Tělesná výchova)*

⁴⁸ Jeřábek, J.; Tupý, J.; et al. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*; VÚP: Praha, 2007. (str. 90)

⁴⁹ Jeřábek, J.; Tupý, J.; et al. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*; VÚP: Praha, 2007. (str. 90)

- *Člověk a svět práce (Člověk a svět práce)*⁵⁰

Osobnostní a sociální výchova se váže k několika vzdělávacím oblastem. Vzdělávací oblast Jazyk a jazyková komunikace se vztahuje k OSV především nejdůležitějším prvkem, a to komunikací. Zejména se zaměřuje na oblast každodenní komunikace, jako je slušný pozdrav, omluva, rozloučení a požádání a také umění zvládat všední situace typu nakupování v obchodním domě, placení u pokladny, informování se o odjezdu vlaku apod.⁵¹

Člověk a jeho svět je další vzdělávací oblastí, která podněcuje OSV, a to nejvýznamněji v oblasti *sebepoznání, zdravého sebepojetí, seberegulace a udržení psychického zdraví*, tím se míní *psychohygienu, komunikace a mezilidské vztahy*.⁵² S touto vzdělávací oblastí úzce souvisí další jménem Člověk a společnost. Tato oblast jako taková je spjatá s předmětem Výchova k občanství (starším názvem Občanská výchova), kde se setkáme s částmi výuky nazvané jako „Člověk ve společnosti“, „Člověk jako osobnost“⁵³ atd. Cíleně sleduje témata jako je *lidské setkání, vztahy mezi lidmi, zásady lidského soužití, podobnost a odlišnost lidí, vnitřní svět člověka a osobní rozvoj*.⁵⁴

Vazba vzdělávací oblasti Člověk a příroda s OSV je také velmi blízká. Pracuje s vývojem lidského chování, jak komunikují lidé a jak zvíř, přibližuje se také k ekologickým tématům, a to zejména v osvojení si základního principu vztahu člověka s přírodou. Vztah osobnostní a sociální výchovy se vzdělávací oblastí Umění a kultura se týká zejména rozvoje *smyslového vnímání, kreativity, vnímání a utváření mimouměleckého estetického chování a mezilidských vztahů*

⁵⁰ Jeřábek, J.; Tupý, J.; et al. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*; VÚP: Praha, 2007. (str. 18)

⁵¹ Jeřábek, J.; Tupý, J.; et al. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*; VÚP: Praha, 2007. (str. 91)

⁵² Jeřábek, J.; Tupý, J.; et al. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*; VÚP: Praha, 2007. (str. 91)

⁵³ Příklady kapitol z učebnic pro výuku Občanské výchovy 7. a 8. ročník: *Občanská výchova, Rodinná výchova učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*; Fraus: Plzeň, 2009.

⁵⁴ Jeřábek, J.; Tupý, J.; et al. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*; VÚP: Praha, 2007. (str. 91)

*a chápání umění jako prostředku komunikace a osvojování si světa.*⁵⁵ S touto vzdělávací oblastí může být také spojována dramatická výchova, která rozvíjí nejen komunikační schopnosti, dovednost vyjádřit se, projevit se, ale také chápat určité psychologické rysy svých rolí. Dramatická výchova, ač ve většině případů stojí jako samostatný vzdělávací obor, s OSV plně spolupracuje a dotváří ji. Svým spojením pak mohou obě výchovy rozvíjet žákovu komunikaci, naučit ho spolupráci s ostatními, zdravý projev, umět se prezentovat, ale také hodnotit.⁵⁶

Za velmi důležitý vztah osobnostní výchovy můžeme považovat vztah se vzdělávací oblastí Člověk a zdraví. Tato oblast upozorňuje především na důležitost prevence. Ať myslíme prevenci před návykovými látkami, vystavení se nákazy nevyhlášených nemocí jako je AIDS, ale také prevenci svého osobního zdraví. Umět se oblékat a přizpůsobit venkovním teplotám, užívat správných hygienických postupů, mít správné stravovací návyky včetně zdravé výživy, správně zacházet se svým tělem apod. Tyto příklady se zaměřily především na fyzické zdraví. Vzdělávací oblast Člověk a zdraví v sobě ale také zahrnuje zdraví duševní a sociální. Žák se seznámí s mnoha tématy ovlivňující jeho psychickou stránku, jako je např. správný denní rytmus, dovednost učit se, umět využívat svého volného času, dokázat jednat ve vypjatých situacích a umět je zvládat. K sociálnímu zdraví pak patří umět navozovat přátelské vztahy, jednat asertivně, vážit si domova, mezilidských vztahů apod.

Poslední vzdělávací oblastí, která se vztahuje k OSV, je Člověk a svět práce. *Tato oblast přispívá zejména ke zdokonalování dovedností týkajících se spolupráce a komunikace v týmu a v různých pracovních situacích.*⁵⁷

Na začátku této kapitoly se hovořilo o přínosu průřezového tématu k rozvoji osobnosti žáka. RVP ZV tento přínos vyděluje do dvou skupin. V první skupině RVP vymezuje přínos v oblasti vědomostí, dovedností a schopností. V druhé skupině je

⁵⁵ Jeřábek, J.; Tupý, J.; et al. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*; VÚP: Praha, 2007. (str. 91)

⁵⁶ Jeřábek, J.; Tupý, J.; et al. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*; VÚP: Praha, 2007. (str. 88)

⁵⁷ Jeřábek, J.; Tupý, J.; et al. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*; VÚP: Praha, 2007. (str. 91)

pak tento přínos v oblasti postojů a hodnot. Jaké přínosy jednotlivé oblasti nabízejí nám ukáží následující dva odstavce:

Přínos průřezového tématu k rozvoji osobnosti žáka

V oblasti vědomostí, dovedností a schopností průřezové téma:

- *vede k porozumění sobě samému a druhým*
- *napomáhá k zvládnutí vlastního chování*
- *přispívá k utváření dobrých mezilidských vztahů ve třídě i mimo ni*
- *rozvíjí základní dovednosti dobré komunikace a k tomu příslušné vědomosti*
- *utváří a rozvíjí základní dovednosti pro spolupráci*
- *umožňuje získat základní sociální dovednosti pro řešení složitých situací (např. konfliktů)*
- *formuje studijní dovednosti*
- *podporuje dovednosti a přináší vědomosti týkající se duševní hygieny*

V oblasti postojů a hodnot průřezové téma:

- *pomáhá k utváření pozitivního (nezraňujícího) postoje k sobě samému a k druhým*
- *vede k uvědomování si hodnoty spolupráce a pomoci*
- *vede k uvědomování si hodnoty různosti lidí, názorů, přístupů k řešení problémů*
- *přispívá k uvědomování mravních rozměrů různých způsobů lidského chování*
- *napomáhá primární prevenci sociálně patologických jevů a škodlivých způsobů chování⁵⁸*

Z této kapitole jsme se dozvěděli, že rámcový vzdělávací program vyděluje jednotlivé vzdělávací oblasti, které souvisí s průřezovými tématy. Osobnostní

⁵⁸ Jeřábek, J.; Tupý, J.; et al. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*; VÚP: Praha, 2007. (str. 91)

a sociální výchova je průřezovým tématem a vztahuje se k několika vzdělávacím oblastem. Takto pospolu nám vykreslují přínos k rozvoji osobnosti.

Každé průřezové téma dále obsahuje tematické okruhy. Osobnostní a sociální výchova má 3 tyto okruhy. Jsou jimi: Osobnostní rozvoj, Sociální rozvoj a Morální rozvoj. Detailně jsme je prozkoumali v kapitole 4, jednotlivá subtémata pak v podkapitolách 4.1, 4.2 a 4.3.

5.2. Osobnostní a sociální výchova podporovaná projekty občanských sdružení

Jak bylo naznačeno v předchozích kapitolách, osobnostní a sociální výchova není jen průřezovým tématem RVP ZV, ale také jakousi samostatnou metodikou, která se užívá při rozvoji osobnosti jako takové a rozvoji osobnosti v rámci sociálního prostředí.

Ještě před vznikem RVP ZV, kde je osobnostní a sociální výchova přesně daná a vymezená, fungovala OSV po celém světě a pomáhala lidem v jejich osobnostním rozvoji, aby byli úspěšnější, spokojenější, můžeme snad dokonce říct šťastnější ve svých životech.

S OSV jsme se mohli setkat v Americe, v tehdejší Německé demokratické republice, Polsku a SSSR.⁵⁹ OSV vystupovala pod názvem sociálněpsychologický výcvik, ale cíl byl stejný jako dnes, a to pomoci lidem *zlepšit komunikaci, vztahy mezi lidmi, zvýšit sociální kompetence v nejrůznějších profesionálních rolích a jak se vyhnout tomu, co je v soužití lidí v menších či větších skupinách nebezpečné.*⁶⁰ V rámci sociálněpsychologického výcviku vznikaly tzv. t-skupiny, o nichž jsme hovořili v první kapitole.

⁵⁹ Komárková, R.; Slaměník, I.; Výrost, J.; et al. *Aplikovaná sociální psychologie III Sociálněpsychologický výcvik*, 1st ed.; Grada Publishing, spol. s r.o.: Praha, 2001. (str.16 - 17)

⁶⁰ Komárková, R.; Slaměník, I.; Výrost, J.; et al. *Aplikovaná sociální psychologie III Sociálněpsychologický výcvik*, 1st ed.; Grada Publishing, spol. s r.o.: Praha, 2001. (str.9)

Tato kapitola se však zaměří na území České republiky, kde také OSV vzkvétala a dále vzkvétá pod záštitou mnoha projektů. Jsou to zejména projekty „Dokážu to?“ a občanské sdružení Projekt Odyssea.

Jako zdroj informací u obou projektů nám nejlépe poslouží oficiální internetové stránky těchto projektů a co se týká projektu „Dokážu to?“, informace navíc získáme z jejich publikační činnosti, která je velmi obsáhlá a je ve spolupráci s občanským sdružením AISIS.

5.2.1. „Dokážu to?“

5.2.1.1. Vymezení a cíl projektu „Dokážu to?“

Projekt „Dokážu to?“ je pedagogickým projektem a zároveň vzdělávacím programem, který slouží nejen jednotlivým učitelům, ale celým školám zavádět osobnostní a sociální výchovu do výuky. Učitelům tento projekt pomáhá poznat lépe své žáky a připravit pro ně takovou výuku, která je bude bavit a bude pro ně motivující učit se. Snahou projektu je vytvářet takové kurzy, v kterých se mohou zainteresovat buď jednotliví učitelé, skupiny učitelů či celé školy, aby získali potřebné dovednosti k utřebením si vlastních hodnot a účelně vytvářet prostředí, ve kterém bude efektivně fungovat spolupráce s rodiči a vládnout dobrá atmosféra vůbec. Z praktického hlediska projekt naplňuje koncepci ministerstva školství a snaží se jít s trendy českého i evropského školství.

Projekt „Dokážu to?“ poskytuje školám praktické příklady a metody pro efektivnější práci s osobností žáka, snaží se porozumět hodnotám žáků a motivovat je pro celoživotní studium. Zavedením OSV do škol podporuje změnu atmosféry a otevření komunikace mezi učitelem a žákem a napomoci k tvořivému a samostatnému myšlení. Otevřená komunikace se navíc díky projektu vytvořila i v rámci prostředí školy a taktéž v rámci školy a okolí.

Při vzniku tohoto projektu bylo prvotním cílem pomáhat školám v tvorbě vzdělávacího programu školy, a to tím, že vedení školy bylo intenzivně vzděláváno v oblasti RVP a vytváření si vlastního ŠVP (školní vzdělávací program), dále tím, že škola byla schopna posoudit svůj stav a na jeho základě plánovat její rozvoj

a realizovat nutné změny. V rámci projektu byla snaha také snaha zaktivizovat pedagogický sbor, aby se podílel na strategickém rozvoji školy a navíc se pokusit o vytvoření projektů mezi školami.

Projekt „Dokážu to?“ cíleně podporuje spolupráci rodiny a školy, zejména vytvoření důvěry mezi rodičem a učitelem, učitelem a žákem a učitelem a školou. Pro podporu této otevřené komunikace a důvěry se projekt snaží uvádět modelové příklady a pořádat různé akce pro rodiče, učitele a děti, tím především zlepšit zapojování rodičů do života školy.⁶¹

5.2.1.2. Historie projektu

Projekt „Dokážu to?“ vniel v roce 1999, kdy na svém začátku si kladl za cíl rozvíjet a šířit myšlenku zavedení a budování klíčových kompetencí u učitelů a žáků prostřednictvím osobnostní a sociální výchovy. Šířit myšlenku však pouze nestačilo, a proto se projekt vrhl do veliké práce vytvoření příznivého klima nakloněného ke změnám ve školství. Začal tedy pořádat spousty kurzů, ve kterých připravil pedagogy k realizaci změn ve školství a naučil je, jak získané poznatky z kurzů zavést do vyučování a do chodu celé školy.

V letech 1999 – 2005 se projekt „Dokážu to?“ zaměřil na regionální replikaci pilotního programu „Dokážu to?“, a to zejména ve Zlínském kraji a Kraji Vysočina. Tam především pomáhal při realizaci vzdělávacích změn. Tato regionální podpora byla uskutečněna díky občanskému sdružení AISIS, o.s.

Od roku 2006 se projekt „Dokážu to?“ realizuje v rámci Operačního rozvoje lidských zdrojů, který kromě původních cílů si vzal za své navíc podporu rámcového vzdělávacího programu a pomoc při vytváření školních vzdělávacích programů na rozvoj klíčových kompetencí podporujících zaměstnatelnost a flexibilitu absolventů. Nyní se můžeme setkat s tímto projektem pod názvem „Dokážu to?“ (2006)

Autoři projektu na svých oficiálních internetových stránkách o programech doplňují: *„Projekt "Dokážu to?" je tedy v současné době uceleným systémem, který pečuje o rozvoj jednotlivých pedagogů i školy jako celku. Jednotlivé programy jsou*

⁶¹ Internet Projekt, a.s. O čem projekt je. Pedagogický projekt "Dokážu to?". <http://www.dokazuto.cz/> (12.2. 2010).

*spolu provázány na základě logické návaznosti a našich mnohaletých zkušeností. Výstupy projektu byly průběžně evaluovány a několikrát testovány prostřednictvím výzkumu. Výsledky evaluací i výzkumu prokázaly účinnost námi navrženého systému realizace změny ve škole.*⁶²

Největší podporou projektu „Dokážu to?“ je občanské sdružení AISIS a také lektoři, kteří jsou velikým přínosem pro šíření osobnostní a sociální výchovy. V následujících odstavcích si popíšeme práci občanského sdružení AISIS. Bližší informace o aktuálních lektorech a lektorech zakladatelích se můžete dočíst v Příloze I.

5.2.1.3. AISIS

Posláním AISIS je tvorba a realizace obecně prospěšných a vzdělávacích programů, které umožňují lidem rozvíjet klíčové životní dovednosti, napomáhají k rovným příležitostem a podporují trvalý rozvoj organizací.⁶³

Sídlo AISIS je v Kladně, kde vzniklo v roce 1999. Od dob začátku své činnosti zorganizovalo toto občanské sdružení nespočet programů a *projektů pro firmy, školy, volnočasové a neziskové organizace a státní instituce, kterými prošly desítky tisíc dětí, studentů i dospělých.*⁶⁴

AISIS se snaží podpořit školy ve změnách školní kultury a klimatu a pomáhá školám vytvářet a uskutečňovat vzdělávací projekty a programy. AISIS školám nabízí programy zaměřené na rozvíjení kompetencí učitelů, poskytuje také konzultace a spolupráci v oblasti grantových projektů. Díky občanskému sdružení AISIS mají učitelé a pedagogové k dispozici řadu publikací, které se zaměřují právě na OSV. Při popisu publikační činnosti třech lektorů OSV v předešlém textu jsme již s některými z nich setkali. U Josefa Valenty jsou to publikace s názvem *Osobnostní a sociální výchova a její cesty k žákovi, Učíme (se) komunikovat a Učíme se být.*

⁶² Internet Projekt, a.s. O čem projekt je. Pedagogický projekt "Dokážu to?". <http://www.dokazuto.cz/> (12.2. 2010).

⁶³ AISIS. <http://www.aisis.cz/o-nas.html> (19.2. 2010).

⁶⁴ AISIS. <http://www.aisis.cz/o-nas.html> (19.2. 2010).

Hana Kasíková vydala s pomocí AISIS publikaci Učíme (se) spoluprací spoluprací a Soňa Hermochová pak titul s názvem Skupinová dynamika ve školní třídě.

AISIS svou publikační činnost navíc obohatil o měsíčník Moderní vyučování. *Časopis je určen zejména pedagogům a ředitelům základních a středních škol. Poskytuje užitečné informace, náměty k zamyšlení i konkrétní metodiky a výukové materiály pro práci učitele v hodinách. Představuje inspirativní vzdělávací programy, přináší rozhovory se zajímavými lidmi z pedagogického světa, nahlíží do zahraničí i do českých a moravských škol, které mají co nabídnout.*⁶⁵

Občanské sdružení AISIS není jen silnou podporou projektu „Dokážu to?“, ale také navíc spolupracuje s mnohými komerčními společnostmi za účelem vzdělávání a vytváření preventivních programů. S takovouto spoluprací s komerčním sektorem AISIS dokázala vybudovat smysluplné a významné programy, z nichž můžeme uvést „Bez bariér“, „Minimalizace šikany“ nebo „Paragraf 11/55“.

Navzdory tomu, jak je občanské sdružení AISIS schopné získávat finanční podporu od komerčních společností, některé projekty AISIS hradí ze svých vlastních zdrojů, *protože se ztotožňuje s jejich myšlenkami a věří v jejich dlouhodobou prospěšnost.*⁶⁶

5.2.1.4. Přehled kurzů projektu „Dokážu to?“

Projekt „Dokážu to?“ se velmi zasloužil o šíření osobnostní a sociální výchovy u nás nejen tím, že začal české školství informovat o této tematice a také tím, že se pustil do vytváření publikací zaměřené na témata OSV, ale především tím, že zavedl pro učitele, vychovatele i celé školy řadu kurzů.

Těchto kurzů je v současné době pět. Jsou jimi:

- Osobnostní a sociální výchova „A“ (dále jen OSV „A“)
- Osobnostní a sociální výchova „B“ (OSV „B“)

⁶⁵ AISIS. <http://www.aisis.cz/moderni-vyucovani.html> (19.2. 2010).

⁶⁶ Internet Pojekt, a.s. O čem projekt je. Pedagogický projekt "Dokážu to?". <http://www.dokazuto.cz/> (20.2. 2010).

- Osobnostní a sociální výchova „C“ (OSV „C“)
- Učiteléské týmy „Dokážu to?“
- Rodina a škola⁶⁷

Anotace k těmto kurzů jsou k dispozici v Příloze II.

V této kapitole jsme si tedy dopodrobna představili projekt „Dokážu to?“ a kapitolu jsme završili přehledem kurzů, které projekt organizuje. V další kapitole seznámíme čtenáře s dalším projektem, který se účastí na rozvoji OSV u nás. Je to projekt občanského sdružení Odyssea.

5.2.2. Občanské sdružení Projekt Odyssea

O rozvoj osobnostní a sociální výchovy na území České republiky by se podle uzákoněného rámcového vzdělávacího programu měly postarat především základní školy a nižší ročníky osmiletých gymnázií.

Jak jsme se již z této práce dozvěděli, RVP byl zaveden do škol od září 2007. To vyvolalo v pedagogích mnohé obavy, jak vlastně s RVP budou pracovat, jak hodně to ovlivní jejich vyučování, budou umět podle takového plánu učit apod.

Samozřejmě zde byla pomoc od státních organizací, které měly školy a pedagogy na tuto změnu připravit. Osobnostní a sociální výchova je jedním z průřezových témat RVP, které se mělo objevit v nově zavedeném vzdělávacím programu. Občanské sdružení Projekt Odyssea má za střed svého zájmu právě OSV, a proto se pustilo do velké práce, a to tak, že pomůže školám OSV zavést do běžné praxe.

V této kapitole si tedy vyrýsujeme Projekt Odyssea, zmíníme jeho působení a cíle, zjistíme její historii a současné dění a v poslední části si popíšeme, jaké kurzy Projekt Odyssea pořádá.

⁶⁷ Internet Pojekt, a.s. O čem projekt je. Pedagogický projekt "Dokážu to?". <http://www.dokazuto.cz/> (20.2. 2010).

5.2.2.1. Vymezení a cíl projektu

Projekt Odyssea je občanským sdružením, které si klade za cíl pomáhat školám při zavádění osobnostní a sociální výchovy do vyučování. Společně se školami pracují na vývoji metod, provádějí výzkum a uskutečňují vzdělávací kurzy pro učitele i žáky.

Do budoucích let si tento projekt vytyčil cíle, a to že bude pokračovat v tvorbě metodik a jejich ověřování v praxi a že dokončí svou misi zavádění OSV do škol. Se školami, se kterými projekt uzavřel partnerství, nadále bude v úzké spolupráci.

Partnerství uzavřelo s 10 základními školami a 5 osmiletými gymnázii. Tuto síť partnerských škol by projekt rád nadále rozšiřoval po celé České republice.

Projekt Odyssea pořádá kurzy OSV pro školní třídy, školí koordinátory OSV i celé učitelské sbory. Projekt se také zapojil i do vyučování na vysokých školách.

Projekt Odyssea na svém internetovém portálu dodává o svém plánu do budoucnosti: „*S partnerskými institucemi budeme postupně spolupracovat na tvorbě národních standardů kvality pro osobnostní a sociální výchovu. Standardy ověřené v praxi a podložené výzkumnou evaluační studií chceme dokončit do konce roku 2020.*“⁶⁸

V rámci metodiky OSV si projekt klade vždy dlouhodobé cíle, k němuž předpokládá nějaký očekávaný výstup. Po výzkumné části, která se vždy zaměří jen na jednu lekci či tematiku OSV, Projekt Odyssea zpracuje podpůrné materiály, které slouží učitelům jako příručky pro aplikování OSV do vyučování. Z těchto příruček můžeme citovat *Umíme se soustředit, Učíme se učit se, Poznáváme svou osobnost, Prožíváme, vyjadřujeme a zvládáme své emoce, Umíme vyhledat i poskytnout pomoc při osobních problémech, Poznáváme své spolužáky a další.* Těchto publikací je v tuto chvíli 27 a všechny jsou volně přístupné na portálu Odyssea.cz. Učitelé a zájemci o OSV si mohou tyto příručky zdarma stáhnout na stránkách projektu. Tím

⁶⁸ Graphics - Pekarek, J. Projekt Odyssea, občanské sdružení. <http://www.odyssea.cz/o-nas.php> (1.3.2010).

projekt umožnil přístupnost k materiálu a tím se také snaží šířit OSV mezi širokou veřejnost.⁶⁹

Nejdůležitější publikací Projektů Odyssea je výchozí příručka ke všem metodikám OSV a nese název *Jak na osobnostní a sociální výchovu* od Vladimíra Srba a kolektivu. Podle anotace této publikace, kniha vysvětluje základní metodické principy účinné a bezpečné OSV a se čtenáři se podílí o zkušenosti při zavádění OSV do škol. I tato publikace je zdarma přístupná.⁷⁰

5.2.2.2. Historie projektu

Počátek Projektů Odyssea jsme již zmínili v kapitole 2, kde jsme uvedli, že tento projekt je realizován od roku 2000, kdy Projekt Odyssea uskutečnil svůj první seminář osobnostně sociálního rozvoje na Gymnáziu Čakovice. Posléze ve stejném místě začal Projekt Odyssea v 2003 pořádat kurzy pro učitele základních škol.⁷¹ V průběhu let pak nasbíral 15 partnerů po celé České republice, z toho 10 základních škol a 5 osmiletých gymnázií, s kterými spolupracuje dodnes a všeobecně projekt pokrývá naše území v rámci pořádaných kurzů a seminářů.

Jelikož portál neposkytuje další informace o původu vzniku projektu, přejdeme k další kapitole, která nás provede činnostmi a kurzy projektem pořádané, tím získáme informace o průběhu aktivit Projektů Odyssea.

5.2.2.3. Přehled činnosti a kurzy

Během let 2000 až 2007, tedy od začátku projektu do zavedení rámcového vzdělávacího programu do škol, uskutečnil Projekt Odyssea více než sto tří až sedmidenních kurzů pro děti, taktéž více než sto kurzů pro učitele, které byly

⁶⁹ Graphics - Pekarek, J. Projekt Odyssea, občanské sdružení. <http://www.odyssea.cz/metodiky-osv.php?cast=lekce-osv> (1.3.2010).

⁷⁰ Srb, V.; et al. *Jak na osobnostní a sociální výchovu*, 1st ed.; Projekt Odyssea: Praha, 2007. (str. 5)

⁷¹ Graphics - Pekarek, J. Projekt Odyssea, občanské sdružení. <http://www.odyssea.cz/o-nas.php> (1.3.2010).

v rozsahu 1 – 20 dnů. Projekt vyškolil 29 učitelských sborů základních a středních škol a na šesti školách lektoři projektu vyučovali předměty a semináře OSV.

Projekt Odyssea se na svém internetovém portále také pochlubil, že během těchto sedmi let se zúčastnilo jeho kurzů kolem tisíce učitelů.⁷²

V roce 2008 projekt otevřel veřejné kurzy pro učitele. Kurzy byly specializované na metody osobnostní a sociální výchovy a efektivní komunikaci. V témže roce začal projekt realizovat dvouleté dvousethodinové výcviky OSV pro jednotlivé školy či pedagogické týmy. Na jaře 2008 uspořádali lektoři Projektu Odyssea grantový kurz Výchova v přírodě a v roce 2009 se konal XVII. ročník letní školy pro učitele zaměřený na umělecké terapie, dramatickou výchovu, OSV a cvičení na relaxaci.

Mimo tyto specializované kurzy projekt Odyssea pořádá pravidelné kurzy jak pro učitele tak pro žáky. Učitelům nabízí celkem 31 kurzů. Mezi ně patří základní kurzy, které pokrývají první počátky seznámení se s OSV, metodiky OSV, efektivní komunikaci, kooperativní dovednosti a seznámení s okruhy OSV.

Na základě absolvování těchto základních kurzů učitelé mohou vybírat ze širší nabídky kurzů, které se specializují na jednotlivá vybraná témata OSV. Pro představu jsou to kurzy s názvy Jak zlepšit vztahy v naší třídě – metodika prevence šikany z pohledu OSV, Lekce osobnostní a sociální výchovy, Jak rozvíjet tvořivost, Hodnoty, postoje, praktická etika atd. Tyto kurzy jsou 2 až 7 denní.

Ve třetím stupni těchto kurzů, které jsou určeny pro absolventy kurzů předešlých, se učitelé mohou zúčastnit kurzů pro pokročilé. Tyto vzdělávací bloky trvají od dvou do čtyř dnů a navazují a rozšiřují témata kurzů již zmíněných.⁷³

Nejen pro učitele Projekt Odyssea pořádá vzdělávací kurzy. Ve své činnosti myslí i na žáky základních a středních škol. Internetový portál projektu je popisuje takto: *„Kurzy pro žáky považujeme za „rodinné stříbro“ Projektu Odyssea. Do září 2007 jsme uskutečnili více než 100 výjezdových kurzů pro školní třídy (v rozsahu 2 až*

⁷² Graphics - Pekarek, J. Projekt Odyssea, občanské sdružení. <http://www.odyssea.cz/o-nas.php> (2.3.2010).

⁷³ Graphics - Pekarek, J. Projekt Odyssea, občanské sdružení. <http://www.odyssea.cz/kurzy-pro-ucitele.php?cast=akreditovane-kurzy> (2.3.2010).

5 dnů). Cílovou skupinou jsou obvykle žáci 5. až 9. tříd, případně studenti prvních ročníků středních škol. Všechny kurzy se společně se žáky účastní i třídní učitel. Každý kurz obvykle vedou 2 lektori.⁷⁴

Celkově jsou čtyři takové kurzy. Jsou to: Odyssea ALFA, Odyssea LAMBDA, Jak zlepšit vztahy v naší třídě a Jak se bránit drogám a předcházet závislostem. Bližší informace a cíle těchto projektů jsou popsány v Příloze III.

V této poslední části kapitoly „Osobnostní a sociální výchova podporovaná projekty občanských sdružení“ jsme se tedy seznámili s projektem „Dokážu to?“, které je v silné spolupráci občanského sdružení AISIS, a v druhé řadě s občanským sdružením Projekt Odyssea. U obou projektů jsme pronikli do jejich úslužné činnosti v rámci šíření OSV do škol, zjistili jsme cíle, jež si kladou, a seznámili jsme se s řadou publikací a kurzů, které nám mohou být inspirací pro zlepšení vyučovacích hodin a motivování žáků k lepšímu chování jak k sobě samým, tak i k ostatním.

6. Způsoby a metody zapojení OSV do výuky

V této práci jsme si již popsali cíle, témata, subtémata, různé dovednosti a kompetence, jež nám OSV může přinést. Jak však těmto dovednostem učit, jakým způsobem je můžeme zavést do hodin?

Následující odstavce budeme nyní věnovat různým metodám, příkladům a tipům, jak osobnostní a sociální výchovou obohatit výuku. Zavádění OSV můžeme diferencovat do tří rovin.

První rovinou je explicitní aplikace témat, kdy je naší snahou a cílem OSV do hodin aplikovat záměrně. OSV můžeme do výuky zavádět prvoplánově, tedy tím, že si již během přípravy vyučovací hodiny zvolíme do splněných cílů, že využijeme některé z témat OSV a budeme se je snažit sloučit či porovnat s právě probíraným učivem. Témata OSV však mohou stát i mimo učební látku. Témata OSV pak

⁷⁴ Graphics - Pekarek, J. Projekt Odyssea, občanské sdružení. <http://www.odyssea.cz/kurzy-prozaky.php> (2.3.2010).

využijeme zcela mimo rámec výuky např. pomocí her, různých aktivit či cvičení. Příklady her si ukážeme v kapitole 6.1.

Druhou rovinou je pak nepřímo aplikovaná OSV do hodin. Při výuce využíváme spousty učebních pomůcek, článků z učebnic a mediálních textů, které zapojujeme běžně do vyučování. Můžeme je ale také sloučit s tématy OSV tím, že na článek, který dětem přineseme, nebudeme hledět jako na podpůrný materiál k výuce gramatiky, ale budeme na něj nazírat i z jiných hledisek, např. jej budeme hodnotit z lidského, morálního či sociálního pohledu. Tedy v každém předmětu a v každém učivu lze zakomponovat témata OSV. V matematice můžeme řešit slovní úlohy pracující s tématem chudoby, v biologii lze zavést diskuzi na pro a proti domácím mazlíčkům, v dějepise se můžeme zamyslet nad tragédií vyhlazení v Lidicích nebo utrpením lidí v koncentračních táborech, při probírání druhé světové války atd.

Třetí rovinou je pak reakce na nečekaně vyskytlé situace ve vyučovacích hodinách z hlediska chování žáků. Práce učitele není jen učit, ale také vychovávat. Během vyučování mohou nastat různé situace, jež vyžadují vyřešení konfliktu mezi žáky, mezi žákem a autoritou apod. Z forem aplikace OSV vyplývá, že učitel by neměl být definitivním řešením konfliktu, ale měl by umět zhodnotit situaci, podat určité informace, co a jak se přihodilo a nabídnout žákům, aby se daný konflikt snažili vyřešit sami a aby našli varianty řešení. Tato rovina je především o schopnosti učitele reagovat, avšak nebýt sudím a přísnou autoritou. Jde zde o to, přivést žáky na správnou cestu a být žákům příkladem.

6.1. Příklady her, aktivit a cvičení k aplikaci OSV

V této kapitole si názorně ukážeme několik her, které jdou využít při hodině. Některé mohou samostatně stát mimo učební látku a slouží tak učitelům ke stmelení kolektivu, rozvíjení osobnosti atd., některé nám mohou posloužit jako inspirace k tomu, jak lze spojit probíranou látku s tématy OSV.

6.1.1. Abeceda

Tato kratší aktivita umožňuje žákům dokázat prezentovat sám sebe před ostatními a reflexi ostatních, zda tvrzení platí. Tedy jde o zakomponování sebezpojetí, sebereflexe a také poznání, zda se daný kolektiv dobře zná.

Princip aktivity je založen na písmenech z abecedy. Žák napíše počáteční písmena svého křestního jména pod sebe, či deset písmen po sobě jdoucích z abecedy apod. Ke každému písmenu pak napíše, jaké vlastnosti jej charakterizují, či jakým by si žák přál být... Variací na tuto aktivitu je spousta.⁷⁵ Viz příklad:

M	milá
I	inspirativní
L	laskavá
E	energická
N	nevzdávám se
A	aktivní.

6.1.2. Rychlé věty

Toto cvičení je zaměřeno na rychlou práci se slovy, komunikaci a především na kreativitu. Můžeme pracovat ve dvojicích, ve skupinách či s celou třídou, kdy utvoříme kruh.

Jeden žák, určený jako první, vysloví tři počáteční písmena slov. Druhý žák musí během několika vteřin na tato písmena utvořit větu. Žák vypadává ze hry, pokud nic nevymyslí. Př. K – L – O ; Kluk okupoval ostrov. Variace hry přináší postupné přidávání písmen, vylučování vlastních jmen apod.

Při aktivitě vzniká napětí, aby žák nebyl vyloučen. V reflexi hry můžeme se žáky vést diskuzi, jak se žáci cítili v momentě, kdy na ně přišla řada, jak se toto napětí dá zvládat, co mohou udělat pro to, aby byli příště rychlejší apod.⁷⁶

⁷⁵ Kříž, P. Kdo jsem, jaký jsem, 1st ed.; AISIS: Kladno, 2005. (str. 52)

⁷⁶ Valenta, J. Učíme (se) komunikovat, 1st ed.; AISIS: Kladno, 2005. (str.120)

6.1.3. Jak mne vidí druzí

Tato hra spočívá na skupinové loajalitě, poznání se ve skupině a zároveň podporuje kreativitu.

Každý žák dostane arch papíru, kde je namalovaná silueta postavičky. Tento arch si žák podepíše a předá jej sousedovi po pravé ruce. Ten má za úkol přikreslit či připsat k postavičce něco, co by charakterizovalo svého spolužáka. Až se arch obejde celou skupinu či třídu a dostane se zpět ke svému majiteli, majitel postavičky se vynasnaží přikresleným motivům porozumět a přiřadit ke své vlastnosti. Může jednotlivé „vzkazy“ okomentovat a určit, zda mají spolužáci pravdu.

Žák tím získá povědomí o tom, jak ho vidí ostatní a zároveň si může uvědomit své vlastnosti.⁷⁷

6.1.4. Slavnost u paní Aritmetiky

Tato aktivita jde zapojit v hodině matematiky při probírání učiva o dělitelnosti čísel a v rámci opakování, co o číslech víme. Děti vytvoří kruh ze židlí, jichž je o jednu méně než dětí. Učitel rozdá dětem čísla, která jim po celou dobu hry zůstanou. I ten žák, který stojí, má své přidělené číslo. Ten kdo stojí, dává instrukce:

- Místa si vymění čísla dělitelná 3.
- Místa si vymění sudá čísla apod.

Děti se snaží o co nejrychlejší reakci tak, aby zároveň byla matematicky správná. Žáci s vyhovujícími čísly se zvednou a vymění si místo s jiným žákem. O totéž se snaží stojící žák. Jeden člověk zůstává vždy bez židličky a dává opět instrukce. Hra je založena na pohybu, bystrém myšlení, mírné soutěži, pozorování ostatních, jak si vedou ve hře. Hra rozvíjí umění práci se stresem, soutěživost, sebepoznání, vede k utváření si učebního stylu atd.⁷⁸

Aktivít pro rozvíjení osobnosti je nepřeberně mnoho. Zde jsme poskytli malou ukázkou, jak takové hry mohou vypadat. Na každou hru je možné vymyslet

⁷⁷ Hermochová, S. Skupinová dynamika ve školní třídě, 1st ed.; AISIS: Kladno, 2005. (str. 94)

⁷⁸ Valenta, J. Osobnostní a sociální výchova a její cesty k žákovi, 1st ed.; AISIS: Kladno, 2006. (str. 170)

variantu pro jiný obor učiva, pro náročnější či věkově starší skupiny. Každá hra, aktivita či cvičení by měly být zakončené reflexí, tedy jakýmsi zúčtováním, co nám hra přinesla, jak jsme se při ní cítili, čím bychom jí příště mohli obohatit atd.

Reflexe by měla přicházet především ze stran žáků, učitel může poskytnout otevřené otázky, aby děti mohly odpovědět, bez omezených možností.

7. Shrnutí

Tato kapitola byla zároveň poslední kapitolou teoretické části této práce, ale než se společně pustíme do části praktické, shrňme si stručně v několika bodech, co jsme se doposud dozvěděli.

V úplném začátku jsme se seznámili s osobnostní a sociální výchovou, jako metodikou, která prostupuje nynější školství v rámci rámcového vzdělávacího programu, ale následně jsme se také dozvěděli, že s OSV se můžeme setkat i pod jiným názvem, a to sociálněpsychologický výcvik. Vysvětlili jsme si pojmy, s kterými se při studiu či snad aplikování OSV setkáme a mohli jsme také proniknout do historie OSV ve světě a u nás.

Jaké si OSV klade cíle jsme si poté objasnili v kapitole 3, kde jsme se především věnovali cílům, jak je popisuje rámcový vzdělávací program, ale neopomněli jsme zmínit cíle sociálněpsychologického výcviku, i když v obou případech jsou si cíle velmi blízké.

V další kapitole jsme věnovali pozornost tématům, kterými se OSV zabývá, tedy osobnostním, sociálním a morálním rozvojem. Tato témata budou ještě zohledňována v praktické části práce.

Další částí jsme se pokusili zmapovat OSV v rámci projektů realizovaných občanskými sdruženími. Jsou nedílnou součástí šíření a rozvoje OSV u nás a určitě jim patří velké dík, že pomáhají seznamovat učitele, volnočasové pedagogy i celé školy s metodami osobnostní a sociální výchovy.

A v poslední kapitole jsme se věnovali způsobům a metodám, jak OSV zapojit do výuky. Tato kapitola nám může být inspirací při výuce, ale také nám pomůže při posuzování příkladů z části praktické, která se další kapitolou otevírá.

8. Výzkum

8.1. Výzkumná otázka

Jak učitelé/ky pracují s osobnostní a sociální výchovou ve svých vyučovacích hodinách?

Zapojují OSV do výuky cíleně?

8.2. Cíl výzkumu

Cílem navrhovaného výzkumu je popsat a prozkoumat, zda a jakým způsobem učitelé využívají témat osobnostní a sociální výchovy ve svých vyučovacích hodinách. Význam výzkumu vidím především v důležitosti využití témat OSV k rozvoji žákovy osobnosti, k prohloubení jeho morálního vývoje a uvědomění si sebe sama.

Výzkumný problém, který jsem se pokusila zmapovat, představuje učitele ve vztahu k osobnostní a sociální výchově při výuce na II. stupni základní školy.

Osobnostní a sociální výchovou mám na mysli všechna začleněná témata popsaná v rámcovém vzdělávacím programu, tedy především osobnostní, sociální a morální rozvoj. Tato témata budu vyhledávat ve výuce, jakým způsobem jsou či nikoli zapojena do výuky, zda učitel využil nějaké aktivity, hry či cvičení pro rozvoj osobnosti žáka ve vztahu k sobě sama a k ostatním ve skupině.

Zvolený problém budu sledovat z hlediska aplikace OSV do hodin, zda učitel prvoplánově začlení některé z téma do výuky, či se tato témata objeví ve vyučovací hodině náhodně a jak tedy učitel toto téma zpracuje a vytěží hodnoty z dané situace.

Dále budu sledovat, ve kterých vyučovacích hodinách lze témata OSV spíše využít. Zda jsou to hodiny tzv. výchovné, jako např. občanská výchova (nyní výchova k občanství), rodinná výchova, výchova ke zdraví, či zda jsou to hodiny výukové, jako je matematika, fyzika, český či cizí jazyk, přírodopis, dějepis apod.

8.3. Metody výzkumu

Pro sběr dat jsem využila dvou metod, které jsou neadekvátnějšími k provádění výzkumu v pedagogické oblasti. Jsou jimi přímé pozorování a rozhovor.

Jako výzkumník jsem se v rámci pozorování snažila být nezúčastněným pozorovatelem, kdy jsem se snažila o minimální narušení vyučovacích hodin, abych mohla být svědkem, jak vyučovací hodiny probíhají v běžném chodu školy.

Rozhovory jsem provedla až po vykonaném pozorování. Rozhovory byly vedeny neformální formou za pomoci návodu předem sepsaných otázek, které vedly průběh rozhovoru, daly by se charakterizovat jako polostrukturované. V rozhovoru byly použity otevřené otázky, aby respondent nebyl omezován ve svých výpovědích.

Jednotlivé rozhovory byly zaznamenány nahrávacím aparátem, poté byly doslovně přetranskribovány do psané podoby.

8.4. Průběh šetření a sběru dat

Začátek pozorování byl velmi složitý. Na začátku jsem se musela dohodnout s učiteli, zda budou ochotni přistoupit na pozorování a na mnoha školách jsem se setkala s negativní odpovědí. Přesto dvě základní školy mi toto umožnily, přičemž na jedné se mnou spolupracovali 4 učitelé, na druhé škole jeden učitel.

Pozorování probíhalo po dobu třech měsíců a celkově jsem se zúčastnila 48 vyučovacích hodin. I přes velmi ochotnou spolupráci těchto pěti učitelů mi byl odepřen vstup do některých hodin, týkalo se to zejména takových, kde učitelé psali s dětmi závěrečné či čtvrtletní písemné práce či probíhalo celohodinové ústní zkoušení žáků.

Během pozorování jsem se vždy usadila do poslední lavice, co nejdál od žáků, abych v co nejmenší míře vyrušovala průběh výuky. Musím podotknout, že jsem se neseetkala s jediným případem, kdy by žáci byli z mé přítomnosti nějakým způsobem nervózní či se na mě ohlíželi. Ani učitelé mou přítomnost nijak nezdůrazňovali a vedli si své vyučování, jak jsou zvyklí. Tento fakt rozhodně přispěl ke kvalitě pozorování.

Během pozorování jsem se zúčastnila několika typů hodin, byly to předměty jak výchovné, tak výukové. Z výchovných hodin to byla občanská výchova a výchova ke zdraví a z hodin výukových pak matematika, výpočetní technika, dějepis a anglický jazyk.

8.5. Charakteristika škol, tříd a učitelů

8.5.1. Charakteristika škol

Z důvodu anonymity si na začátek určíme, že dané školy budu popisovat jako Škola 1 a Škola 2.

Škola 1 je velkou základní školou sídlící v klidném prostředí nedaleko centra města. Toto město je okresním městem s počtem obyvatel nad 100000. Škola 1 poskytuje žákům vzdělání od 1. do 9. ročníku, s tím, že na škole se vyskytují i specializované třídy na sport. Tedy na škole jsou jak sportovní, tak klasické třídy. V současné době má škola 30 tříd, některé ročníky jsou až 4 třídní, přičemž třídy označené jako C a D bývají třídami sportovními.

Sportovní třídy mají ve skupině především chlapce, klasické třídy jsou smíšené, uvnitř skupiny je zhruba polovina dívek a polovina chlapců.

Škola 1 nabízí spoustu volnočasových aktivit v rámci volitelných kroužků. Škola také pořádá během celého roku různé zábavné, výchovné a sportovní programy, akce, soutěže, hry a setkání. Sama jsem byla svědkem barevného dnu, kdy žáci soutěžili, kolik dětí v jednotlivých třídách bude obléknuto do zelené barvy. Dále škola poskytuje dvě učebny informatiky a učebny dílen, včetně kuchyňky.

Vnitřní prostředí školy je pěkně barevné, esteticky vyvážené, je zde spousta vystavených výtvarných prací žáků. Kolem kmenových učeben pro jazyky, dějepis apod. je výzdoba tematicky upravena. Škola působí dobrým dojmem a panuje v ní příznivá atmosféra.

Škola 2 je neméně velkou školou, kapacitně je určena pro 960 žáků rozvržených zhruba do 26 tříd. Škola patří mezi nejmladší v témže okresním městě jako Škola 1. Nabízí úplné základní vzdělání, tedy zahrnuje všech 9 ročníků.

Škola je umístěna na okraji tohoto okresního města, v přírodní lokalitě, kde je blízko les a rybníky, ale zároveň je součástí moderního sídliště, které bylo vystavěno pro 30000 obyvatel.

Součástí školy je veliký areál s dvěma hřišti pro odbíjenou tenis, s víceúčelovým hřištěm s umělým povrchem a vnitřek školy zahrnuje specializované učebny pro výuku chemie, fyziky, přírodopisu, hudební výchovy apod. K výuce jazyků slouží dvě multimediální učebny. Ačkoli na této škole jsem sledovala výuku anglického jazyka, bohužel jsem se do této třídy nedostala, výuka momentálně probíhala v klasické učebně. Škola také poskytuje dvě učebny informatiky, která je kapacitně vybavena tak, aby mohl každý žák pracovat individuálně.

Škola je tedy velmi dobře a moderně vybavena, vnitřní prostory působí harmonicky a navozují příjemnou atmosféru.

8.5.2. Charakteristika tříd

Při pozorování jsem navštívila celkem 6 učeben. Dvě učebny z tohoto počtu byly přímo kmenové učebny tříd, jejichž výuku jsem sledovala. Všechny třídy byly dobře vyzdobeny, na stěnách nechyběly nástěnky. Některé věnované předmětům, které se v daných třídách vyučovaly, některé nástěnky byly učeny jako informační tabule pro žáky. V jedné z kmenových tříd, konkrétně žáků 8. ročníku, byla na nástěnce vyvěšena pravidla chování, která platí pro daný kolektiv. Což je velmi příkladnou pomůckou pro rozvoj žáků v dané skupině, pro chování ve skupině a při vyučování vůbec.

Některé ze tříd byly specializované pro danou výuku. Tedy v učebně dějepisu byly mapy, globus, obrázky vývoje pravěkého člověka. V matematické učebně nechyběly tabulky s pomocnými vzorci apod. Tedy ve třídách jsem se spíše setkala s podpůrnými materiály k výuce, pouze v jedné třídě byla vyvěšena pravidla chování a dále v jedné z ostatních tříd jsem se setkala s vývěskou, kde bylo poznamenáno, který žák je za uplynulý týden chválen a který naopak kárán.

Učebny svým uspořádáním působily upraveně, lavice byly řazeny klasickým způsobem v řadách. Během mého pozorování nedošlo k přeorganizaci míst k sezení, ani při občanské výchově či výchově ke zdraví, kde bývá prostor pro diskuzi a může

být příhodné lavice postavit kolem třídy, aby na sebe žáci viděli, či odsunout lavice a posadit se na židle do kruhu.

Co se týká samotných tříd jako skupin žáků, nesetkala jsem se přílišnou nekázní či jinak podrážděnou atmosférou. Žáci působili klidně, přátelsky, kolektivně. S kolektivní prací jsem se setkala ale pouze u jednoho učitele, který vedl hodinu anglického jazyka. Ostatní učitelé nevyužívali metod skupinové práce. Chování žáků jsem viděla pouze během výuky, o přestávkách jsem neměla tu možnost sledovat jejich chování už především proto, že hlavní náplní pozorování je práce učitelů v hodině.

8.5.3. Charakteristika učitelů

V této části si popíšeme jednotlivé učitele, jejich aprobaci, kterou vystudovali a předměty, jež učí nyní. Pro dodržení anonymity, budeme tyto učitele pojmenovávat Učitel A až E. Učitelé A, B, C a D jsou ze Školy 1, Učitel E ze Školy 2.

Učitel A

Jako jediný muž z učitelů, které jsem pozorovala. Na vysoké škole studoval aprobaci M – TVT/ ZŠ, tedy matematiku a technickou a výpočetní techniku pro 2. stupeň základních škol. V současnosti učí matematiku, výpočetní techniku a jednu hodinu týdně rodinné výchovy. Vysokou školu dokončil před pěti lety, od té doby vyučuje. Zprvu na malé vesnické škole, nyní na velké městské škole (viz. popis Škola 1), kde působí 3 roky. V hodinách vystupuje autoritativně, avšak s přátelským přístupem.

U tohoto učitele jsem navštívila 8 hodin výuky matematiky v osmém ročníku a 2 hodiny občanské výchovy v sedmém ročníku.

Učitel B

Tato paní učitelka má na škole širokou působnost. Na Škole 1 učí už 20 let, má tedy bohaté zkušenosti a dlouholetou praxi ve školství. Navíc je školním metodikem prevence a učí několik předmětů.

Na vysoké škole vystudovala obor ruský jazyk a dějepis, v následném studiu si dodělala aprobaci na občanskou výchovu pro základní i střední školy. V současné době vyučuje dějepis, občanské výchově, německému jazyku a výchově ke zdraví.

V hodinách vystupuje klidným, umírněným postojem, hlas je milý a přátelský, ale taktéž dokáže překvapit zvýšením hlasu a ostrým pohledem, pokud je nespokojená s nějakým chováním žáků při výuce.

S paní učitelkou jsem strávila 4 hodiny ve výuce dějepis v šestém ročníku, 4 hodiny občanské výchovy v sedmém ročníku a 2 hodiny výchovy ke zdraví taktéž v šestém ročníku.

Učitel C

Paní učitelka působí na škole deset let, z toho tři roky byla na mateřské dovolené. Její aprobace z vysoké školy je český jazyk a občanská výchova, nyní však učí jen na poloviční úvazek anglický jazyk a jednu hodinu týdně občanské výchovy. Paní učitelka působí přátelským dojmem, je hodně komunikativní a od žáků vyžaduje spolupráci, kterou však nevymáhá násilně. Její hodiny jsou uvolněné, bez napětí, ale i přesto mají řád.

Jako pozorovatel jsem byla ve 4 hodinách anglického jazyka v devátém ročníku a v 6 hodinách občanské výchovy pro osmý ročník.

Učitel D

Další z paní učitelek má zatím jen krátkou praxi ve školství. Před třemi lety dokončila vysokou školu s aprobací matematika a výpočetní technika pro II. stupeň základní školy, poté hned nastoupila na Školu 1, kde vyučuje stejné předměty své aprobace.

Tato paní učitelka působí v hodinách velmi striktním přístupem, hodina má daný řád a málokdy vybočila ze své výuky, zejména v hodinách matematiky. Ve výpočetní technice volila volnější přístup k vyučování, přesto však dbala na řádné dodržování pravidel pro danou učebnu s počítači.

Při pozorování jsem strávila s paní učitelkou 6 hodin matematiky v 9. ročníku a 4 hodiny výpočetní techniky v ročníku sedmém.

Učitel E

Poslední z učitelů je též mladá paní učitelka, která učí prvním rokem po absolvování vysoké školy, kde vystudovala obor anglický a německý jazyk pro II. stupeň základní školy. Tentýž obor také učí na Škole 2.

U této paní učitelky jsem byla v osmi hodinách anglického jazyka v šestém ročníku.

Paní učitelka působí v hodinách umírněně, tiše, mnohdy trochu nejistě, přesto však bylo vidět, že žáky dokáže zaujmout svým přátelským přístupem k nim a rozmanitými metodami práce ve výuce.

8.6. Analýza sbíraných dat

V této kapitole si představíme data, která jsem shromáždila během pozorování. Data si rozdělíme do dvou skupin, z nichž první bude reprezentovat data získaná z pozorování a v druhé skupině to budou data získaná pomocí výzkumné metody rozhovoru.

Data získaná z pozorování si navíc ještě rozdělíme na data získaná z hodin výukových a na data z hodin výchovných.

Data byla analyzována a klasifikována do třech skupin pozorovaného typu chování. Klíčem ke třídění byla tři hlavní témata OSV, a to osobnostní, sociální a morální rozvoj. Tato témata, jak se projevují či nikoli ve výuce jednotlivých předmětů, si budeme uvádět na různých příkladech z šetření. Příklady budou v textu uváděny kurzívou pro snazší orientaci.

8.6.1. Analýza dat z pozorování ve výukových hodinách

Ve výukových hodinách jsem s různými již zmíněnými učiteli strávila celkem 32 hodin. Ještě jednou shrnu, že se jednalo o předměty: matematika, dějepis, anglický jazyk a výpočetní technika.

Matematika a dějepis jsou předměty, kde jsem se setkala s minimálním zapojením OSV do výuky, zatímco v hodině anglického jazyka a výpočetní techniky byl tento jev častější.

Nejprve se tedy spolu podíváme, jak byla OSV zapojena do výuky v rámci **osobnostního rozvoje**. Toto téma zahrnuje tedy rozvoj schopností a poznávání, sebepoznání a sebepečení, seberegulaci a sebeorganizaci, psychohygienu a kreativitu.

Nejčastějším jevem z tohoto tématu byl rozvoj seberegulace a sebeorganizace. Učitel A vždy při hodinách procházel mezi lavicemi a kontroloval práci žáků, pokud momentálně vypracovávali samostatně cvičení. Zastavil se mnohdy u žáků a lpěl na tom, aby si žáci vedli poznámky úhledně a měli v poznámkách pořádek. Učitel A promlouvá k žákovi: „*Snaž se trochu, piš pečlivě. Podívej se na to, vždyť píšeš jak kocour, a to jsi v osmé třídě! Poznámky jsou tvojí vizitkou.*“

V jiné hodině ten samý učitel reagoval obdobným způsobem: „*Vyznáš se v těch poznámkách? Co takhle úprava?! Ty nemáš pořádný sešit?*“ Po negativní odpovědi žáka učitel reagoval: „*Tak si napiš Ježíškovi, blíží se Vánoce.*“ Pan učitel odlehčil situaci humorem, přesto zde vidíme, že učitel dbá na to, aby žáci si vedli poznámky pořádně. Téma sebeorganizace bylo tedy v těchto příkladech částečně podpořeno.

Z témat osobnostního rozvoje jsem se setkala také s tématem psychohygieny. Ne ve velké míře, ale přesto. U Učitele B nastala situace, kdy žák požádal paní učitelku, zda může otevřít okno. Paní učitelka reagovala na dotaz: „*Běž a otevři dveře, když otevřeme okno, bude vám svítit sluníčko do očí. Máš pravdu, že by se tu mělo vyvětrat.*“ Tato situace nevznikla ze strany učitele, nýbrž od žáka, přesto učitel zareagoval a snažil se vytvořit pro žáky lepší prostředí pro učení. Situace, které by souvisely s psychohygienou, vytvořením si správných či příjemných podmínek pro učení, se při mém pozorování vůbec nevyskytly, až na tuto skutečnost.

Necíleným zapojením OSV do výuky bylo ještě při jedné hodině u stejné paní učitelky, kdy na konec hodiny zapojila jednu aktivitu pro odlehčení a odpočnutí si (tak to také popsala při zadávání práce). *Bylo to v hodině dějepisu, která z větší části probíhala výkladově a žáci střídali pouze dvě aktivity, a to poslouchání výkladu a zapisováním si poznámek do sešitů, kdy na konci hodiny dostali žáci ofocené listy s básničkou, ve které chyběla slova. Žáci měli za úkol slova doplnit, aby text dával smysl. Text byl zaměřen na předešlou látku o pravěkém člověku.* V této aktivitě bychom mohli spatřit téma psychohygieny, které obnáší také relaxaci či odpočinková cvičení, ale také téma kreativity, kdy žáci doplňují slova podle citu, podpoření tvořivosti, ale také aby text byl smysluplný. Při kontrole výsledků se jeden žák otázel paní učitelky, že v odpovědi použil jiné slovíčko, které by mohlo být také uznáno, ale paní učitelka striktně odkázala na správné odpovědi, které měla u sebe a nedala žákovi šanci, aby vysvětlil svůj názor. Tudíž na začátku aktivity se zdálo, že půjde alespoň o minimální zapojení OSV, ale tímto jednáním paní učitelka vše popřela.

Další jev, který jsem zaznamenala při pozorování v rámci rozvoje osobnosti žáka, se týkal vyvolání odpovědného chování, které bych zařadila do složky sebepoznání a sebepojetí. Při jedné hodině matematiky u Učitele D došlo k narušení začátku hodiny, neboť přišli filmaři a snažili se nalákat žáky do komparsu na natáčení, které se bude konat v místě školy. Někteří žáci se přihlásili, že se zúčastní a učitel reagoval: *„Ten, kdo se přihlásil, měl by určitě přijít, ne že něco naslibujete a pak nepřijdete.“* Při této hodině došlo ještě k jedné situaci, která vedla k uvědomění si žákova chování a povzbudit v něm zodpovědnost za své činy. Jeden žák počítal u tabule příklad a když odcházel, sebral z kantorského stolu leták, který se týkal komparsu. Učitel si toho povšiml až na konci hodiny a zeptal se, kdo ten leták vzal. Žák se přihlásil a učitel ho požádal, ať leták vrátí. Při tom na chlapcovo konání reagoval takto: *„Není ti divné vzít něco z mého stolu? Víš, že je to neslušné?“* Poté, co žák donesl leták zpět na stůl, aniž by cokoli řekl, se ho učitel otázel: *„A co kdyby ses omluvil?“* Tato učitelova reakce zasahovala jak do osobního rozvoje, tak také do morálního. Svým způsobem toto je OSV, ale žák by měl vyvodit sám, že se zachoval špatně a měl by navrhnout, jak zareagovat v této situaci a jaké v tom vidí ponaučení, aby to byla přímá aplikace OSV.

K jiným případům aplikování tématu osobnostního rozvoje při mém pozorování nedošlo. Podívejme se tedy na **rozvoj sociální**. Ten obsahuje složky poznávání lidí, mezilidské vztahy, komunikace, kooperace a kompetice.

Z těchto složek docházelo k nejčastější aplikaci rozvoje komunikace. Byly to především cvičení v rámci výuky anglického jazyka u učitelů C a E. Jednalo se především o vytváření dialogů v cizím jazyce a slovní hry typu slovní kopaná. Dialogy byly zaměřeny na téma vyučovací hodiny jako např. zdvořilostní fráze při poznání nového kamaráda, seznámení se, vzájemné představení se a zjišťování zájmů a koníčků. Tato konverzace se odehrávala v šestém ročníku u Učitele E. V devátém ročníku žáci trénovali probrané časy. V čase minulém vymýšleli dialogy na téma „Kde jsi strávil minulé prázdniny?“, v čase budoucím se pak dialogy týkaly témat „Moje budoucnost“, „Co budu dělat o vánočních prázdninách“ apod. Zpracování těchto témat formou dialogů zasahují do OSV tím, že rozvíjí komunikaci žáků. Přesto však musíme podotknout, že tvoření dialogů je součástí jakékoli výuky cizího jazyka, aby žáci byli schopní v cizím jazyce komunikovat a rozvíjeli tak svou slovní zásobu.

V hodinách dějepisu u Učitele B se jednalo pouze o dialogy vedené mezi žákem a učitelem, přičemž učitel kladl otázky týkající se tématu hodiny a žáci podle svých získaných poznatků z předešlých hodin. Výpovědi žáků byly však omezeny na jednoslovné odpovědi, maximálně odpověď krátkou větou. Taktéž v hodinách matematiky, jak u Učitele A, tak u Učitele D, se jednalo o komunikaci omezenou pouze na téma výuky. V těchto hodinách nedošlo k nějakému cílenému rozvoji komunikace.

Co se týká kooperace a kompetice, jsou to opět hodiny anglického jazyka, kde učitelé C a E, využívali skupinové práce. Jednalo se většinou o vytvoření 3 až 4 členných skupin pro zpracování menšího projektu. U Učitele C žáci vytvářeli projekt „Dům snů“, kde společně na čtvrtku formátu A2 lepili obrázky z novin, malovali, psali anglická slovíčka týkající se domu. Této aktivitě věnovali vždy půlku vyučovací hodiny po dobu 4 hodin jdoucí po sobě. V této činnosti žáci trénovali spolupráci mezi sebou, taktéž komunikaci, neboť ta je se spoluprací úzce svázaná.

Taktéž v hodinách výpočetní techniky u Učitele D byla rozvíjena spolupráce. Ta byla však daná propozicemi učebny. K dispozici bylo jen omezené množství počítačů (některé byly v průběhu mého pozorování v procesu opravy), tudíž žáci

pracovali ve dvojicích. V práci se žáci střídali, či bylo určeno, kdo bude danou úlohu vytvářet a kdo bude „poradcem“. Během 4 hodin pozorování u Učitele D měli žáci rozpracovanou úlohu úpravy textu. Takže komunikace a kooperace byla rozvíjena v ustálených dvojicích, které byly učitelem dány na začátku zadané úlohy. Učitelova komunikace byla omezena jen na některé doprovodné rady, neboť žáci měli už tuto látku probranou a úloha měla být završením učiva. Učitel pouze udržoval klid ve třídě, aby žáci nekřičeli při komunikaci mezi sebou a udržoval chod učebny podle daných pravidel. Odkazoval se na řád učebny, aby děti při práci nepily, nejedly a své tašky nechaly před učebnou. Tím rovněž podpořil OSV, že se snažil o dodržování pravidel chování.

V rámci dílčího tématu sociálního rozvoje týkajícího se mezilidských vztahů jsem nevyzpytovala žádné situace, které by toto téma nějak rozvíjelo. Musím také podotknout, že mezi žáky nedošlo k žádné potyčce, při či nedorozumění, a proto nebylo nutné OSV zapojit. Též nemohu posoudit zda by byla OSV zapojena, pokud by k nějaké takové situaci došlo.

V tématu **morálního rozvoje** v OSV jsem zaznamenala nejčtenější situace, které toto téma podporují. V morálním rozvoji jde především o řešení problémů a rozhodovacích schopnostech a o hodnotách, postojích a praktické etice.

Z pozorování jsem zaznamenala nejčastěji umravňování žáků z hlediska chování při vyučování. Především Učitel A dbal na to, aby žáci seděli řádně na svých místech, neotáčeli se, nevyrušovali pokřikováním přes sebe a hlásili se, pokud chtějí cokoli říct. Dbal také na to, aby měli žáci pod svým místem uklizeno. Např.: „Kristýno, *sedni si pořádně a neatáče se!*“, „Petře, *seber ten papír, co máš pod sebou a hod' ho do koše. Děkuji.*“, „Co to zase *žvýkáš? Tamhle je odpadkový koš!*“ nebo „*Prosím tě, strč si ty nohy pod sebe. Filipe, sedni si normálně jako člověk!*“ apod.

Taktéž Učitel A lpěl na klid při výuce a aby se žáci hlásili o slovo. V hodinách tohoto učitele zazněly nejčastěji tyto poznámky: „*Kubo, neruším tě?*“, přičemž žák reagoval, že nikoli a učitel pokračoval: „*Tak se otoč, všechno polož, dávej pozor a hlas se!*“

Z těchto reakcí učitelů sice vyplývá jakési upozornění, že žáci se nechovají dle pravidel slušného chování, ale nedošlo k žádnému zamyšlení se žáky nad těmito

situacemi, takže OSV byla naplněna jen částečně a v hodinách šlo spíše o udržení klidného chodu výuky.

Během pozorování jsem nezpozorovala žádné situace, které by vedly k zamyšlení nad nějakým problémem, či k rozvoji hodnot a postojů u žáka.

Pokud shrnu veškeré pozorování ve výukových hodinách, z šetření mi vyplývá, že učitelé v těchto hodinách nezavedli cíleně žádné z témat OSV. Mohu konstatovat, že veškeré situace vyplývaly z náhodného chování žáka a jakákoli reakce učitele byla vedena pouze tím, aby situaci vyřešil v co nejkratší chvíli a pokračoval dál ve výuce. Pouze komunikace v hodinách anglického jazyka by se dala považovat za rozvíjení komunikačních dovedností žáka, přesto bychom však měli brát v úvahu, že aktivity založené na komunikaci, jsou ve výuce cizích jazyků nedílnou součástí.

8.6.2. Analýza dat z pozorování ve výchovných hodinách

Z celkového počtu odpozorovaných hodin jsem strávila 16 hodin ve výchovných předmětech. Byly to předměty občanská výchova a výchova ke zdraví. V těchto hodinách jsem strávila bohužel mnohem méně času než ve výukových, ale je to dáno nižší hodinovou dotací vyplývající z osnov, a to 1 hodina týdně na každý výchovný předmět.

Občanská výchova a výchova ke zdraví jsou si velmi blízké předměty. Některé z témat z výuky se vzájemně prolínají. Cílem výchovných předmětů je pomoci žákům ve výchově, ke správnému přístupu k životu, sobě sama a k ostatním. V osnovách těchto předmětů se prolínají témata OSV. Nyní se tedy spolu podíváme, jak v těchto předmětech učitelé OSV zapojují, či nikoli, jak se s tímto tématem srovnávají a zda využívají metod k aplikaci OSV a tím mohou napomoci k rozvoji žáka.

Výsledky pozorování si opět rozdělíme podle 3 hlavních témat OSV, jak již bylo zmíněno, podle osobnostního, sociálního a morálního rozvoje. Pozorování proběhlo u tří z pěti učitelů. Byli to učitelé A, B a C.

Během pozorování ve výchovných hodinách jsem zaznamenala několik případů aplikování témat k **osobnostnímu rozvoji**. Jak jsme si řekli, do tohoto rozvoje patří sebepoznání, sebepojetí, sebeorganizace, seberegulace, psychohygiena a kreativita. Co se týká prvních čtyř dílčích témat, tak se ve výuce nevyskytla v žádném případě. Kreativitu jsem zaznamenala jen v jediném případě výuky Učitele B, který během výuky občanské výchovy zapojil aktivitu na pružnost myšlení. *Děti měly vymýšlet všechna možná rčení, přísloví a přirovnání ke slovu srdce. Příklady psaly na tabuli a poté měly ztvárnit jeden z těchto výroků pomocí obrázku na papír formátu A4.* Tato hra byla určena pro rozvoj abstraktního myšlení žáka. Do tématu psychohygieny bych také zařadila některá témata, která se vyskytla při výuce občanské výchovy, ale také z hodin výchovy ke zdraví. Několikrát během těchto hodin byla zmíněna prevence závislosti návykových látek a boj proti kouření a požívání alkoholických nápojů.

Především u Učitele C toto téma bylo často zmiňováno. *Během 3 hodin občanské výchovy ze šesti, které jsem u tohoto učitele strávila, byla podotknuta důležitost prevence. Byla to vždy reakce na článek z knihy, který si děti přečetly a reagovaly na něj s pomocí otázek učitele.* Takže toto téma bylo zapojeno cíleně do výuky, ale v rámci spolupráce s učebnicí, o kterou se učitel při výuce často opíral. Později jsem se dozvěděla, že toto téma se objevovalo v hodinách proto, že se žáci v minulé probírané látce především věnovali návykovým látkám a prevenci závislosti a zmiňováno bylo za účelem opakování látky (tuto informaci mi sdělil sám učitel).

S dalším motivem psychohygieny jsem se setkala v hodině výchovy ke zdraví, kde v jedné z hodin reagoval Učitel B opět na článek v učebnici, který byl zaměřen na *prostředí kolem nás a jeho vliv na naše zdraví, jak je důležitý odpočinek pro psychické zdraví člověka a že by člověk neměl opomíjet hygienu a preventivní prohlídky u lékaře.* Touto poznámkou shrnul učitel toto téma dle reakcí dětí na článek.

V hodinách výchovy ke zdraví bylo v šestém ročníku právě probíráno téma osobnost. Na toto téma mohla být aplikována OSV v rámci osobnostního rozvoje. Ale toto téma bylo Učitelem B pojato pouze výkladově, děti neměly šanci se k tématu více vyjádřit, ani nebyla použita žádná hra, která by toto téma podpořila.

S jinými tématy OSV v rámci osobnostního rozvoje žádný z učitelů nepracoval.

Většina hodin, které jsem strávila pozorováním, proběhla v sedmém ročníku u Učitelů A a B, kde momentálně žáci probírali téma láska a přátelství. Proto nejčastějším tématem z OSV byl zmiňován **sociální rozvoj** zahrnující mezilidské vztahy, poznávání lidí, komunikaci, kooperaci a kompetici.

Ze všech těchto témat bylo nejvíce zařazeno téma mezilidských vztahů a komunikace.

Při jedné z těchto hodin u Učitele A proběhl *dialog mezi učitelem a žáky na téma, jak člověk pozná přítele*. Děti vymýšlely mnohé situace a odpovědi, učitel na odpovědi reagoval z větší míry kladně a přiznával dětem pravdu. K většímu zamyšlení však nedošlo. Stejnou metodou proběhla komunikace mezi žáky a učitelem na téma, *jak vyřešit situaci v přátelství, kdy kamarád podvedl kamaráda*. Děti především uváděly příklady ze svých životů, ze strany učitele nedošlo k reakci, kdyby se všichni nad těmito situacemi zamysleli a společně vytvořili možnosti vyřešení problému. Učitel A pouze na konci diskuze shrnul: „*Myslím si, že bychom se vždycky měli zeptat toho kamaráda, proč to udělal a pak dělat závěry.*“ Učitel tímto závěrem podtrhl jakoukoli možnost zpracovat toto téma podle OSV, neboť tento závěr by měl zaznít ze strany žáků, učitel podle metod OSV by neměl poskytovat dětem příklady řešení problémů.

Takže tematicky sociální rozvoj v hodině proběhl, prakticky však nebyl dokončen.

Co se týká rozvoje komunikace ve výchovných hodinách, byla užita pouze jedna komunikační metoda u všech učitelů, a to, že učitel pokládá otázky a děti odpovídají či vymýšlejí varianty řešení. Jakýsi dialog vedený učitelem. V žádné z hodin neproběhla diskuze mezi žáky.

Ani v rozvoji kooperace a kompetice jsem nezaznamenala žádnou aktivitu. Děti pracovaly vždy samostatně, každý sám za sebe. V žádné z hodin nebyla využita skupinová práce ani práce ve dvojicích.

V **morálním rozvoji**, kde jde především o dovednosti v rozhodování a řešení problémů a o rozvíjení hodnot, postojů a praktické etiky, jsem během pozorování zaznamenala několik příkladů rozvíjení tohoto tématu.

Během hodiny občanské výchovy u Učitele C, v které se právě probírala látka o rodině a vztazích v ní, se při vyvozování hlavních pojmů, jako je rodina, pocit bezpečí, rodinný kruh, vztahy mezi členy rodiny apod., učitel také zmínil

o odpovědném chování. Zeptal se žáků, kdo nejvíc odpovídá za činy, které konám? Děti správně vytušily, že za své chování odpovídá každý sám. Učitel po ohlasech žáků, kteří se jednotně shodli na stejné odpovědi, napsal na tabuli: „Za své rozhodnutí a chování si stojím hlavně já sám.“ Hodina pak pokračovala dál ve výkladu a povídání si o rodině a při zápisu do sešitu si děti tuto větu opsaly z tabule. Tento příklad se dá přesně definovat jako aplikace OSV do výuky v rozvíjení postojů a hodnot žáka.

V rozvíjení hodnot a postojů jsem vyzpovídala ještě jeden příklad, tentokrát u Učitele B. V probírané látce o lásce a přátelství měly děti při hodině občanské výchovy vyvodit hodnoty pravé lásky. Děti formou brainstormingu vymýšlely pojmy jako důvěra, trpělivost, tolerance... Tyto pojmy však vysvětlovaly dlouhými větami a učitel je shrnul do slova, které jejich výpověď charakterizovalo, a zapsal je na tabuli. V této aktivitě bychom mohli zaznamenat prvky s morálního rozvoje, tedy uvědomění si hodnot, ale také ze sociálního rozvoje, který rozvíjel hodnoty mezilidských vztahů a komunikace. Děti měly možnost vyjádřit svůj názor.

U Učitele A došlo k jiné situaci, kdy žák přišel na vyučování o pět minut později. Vešel do třídy a omluvil se za pozdní příchod. Přesto ho učitel vyzval, aby šel za dveře a pak opět vstoupil do třídy, že na něco zapomněl. Poté co se žák znovu vrátil do třídy a opakoval svou omluvu, učitel mu vytkl, že stejně na něco zapomněl. Žák netušil, čím se provinil. Ostatní děti začaly na žáka pokřikovat, že si zapomněl sundat čepici. V té chvíli žák čepici sundal a usadil se do lavice. V tomto příkladě je jasné, že se učitel snažil, aby žák neopomněl slušné vychování a rozvíjel v něm praktickou etiku, ale z hlediska OSV situace nebyla dořešena až do konce, neboť učitel by měl zopakovat jakési zásady slušného chování a odkázat se např. na probranou látku z etiky nebo by měl žáka vyzvat, aby sám řekl, jak takové pravidlo slušného chování zní.

V těchto výchovných hodinách samozřejmě došlo k několika situacím, kdy musel učitel napomenout žáka, aby nevyrušoval, neotáčel se, nevybavoval se se sousedem apod. Mohu uvést pro ukázkou jeden z mnohých příkladů. Učitel C při hodině vedl krátký dialog k tématu hodiny s jedním ze žáků. V předních lavicích bylo slyšet neustálé špitání. Paní učitelka se na žáka otočila a řekla mu: „Davide, hodinu co hodinu na tebe koukám a stále vyrušuješ, pořád kecáš, ale nic k tématu nám neřekneš. Odpověz na otázku a doplň Honzu!“ Za tímto příkladem bychom mohli

vidět jakési umravňování a snahu podpořit morální rozvoj ve výuce. Ale z hlediska toho, že ze situace paní učitelka nevyvodila žádný závěr, ani se neobrátila na žádné z pravidel slušného chování, můžeme tedy předpokládat, že reakce učitele byla jen v rámci zklidnění žáka a uvedení hodiny do správného chodu. Podobně to bylo ve všech podobných situacích při hodinách.

Žádné jiné situace, které by podpořily témata osobnostního, sociálního a morálního rozvoje, jsem ve výchovných hodinách nezpozorovala.

Shrnu-li veškeré pozorování ve výchovných hodinách, zjistíme, že učitelé cíleně témata OSV zapojují pouze tehdy, týká-li se bezprostředně tématu hodiny. Pokud se týká o náhodilé situace vyplývající z chování žáků během výuky, jedná se pouze o jakési zklidnění žáků a uvedení průběhu hodiny do normálu. Pouze v jediném případě byla OSV aplikována do výuky zcela záměrně, a to Učitelem C. Z analýzy rozhovorů, které budou v jedné z dalších kapitol následovat, se však dozvíme, že Učitele C nemá zcela jasný přehled o tom, co OSV je a jaká témata obnáší. Aktivita, která byla učitelem aplikována, tedy obsahovala téma z OSV, ale aniž by učitel tušil, že touto aktivitou OSV podporuje.

8.6.3. Shrnutí analýz pozorování ve výukových a výchovných hodinách

Z porovnání výsledků pozorování ve výukových a výchovných hodinách nám vychází, že ve výukových hodinách je menší pravděpodobnost a příležitost k zapojení OSV cíleně. Z většiny příkladů z obou typů předmětů vyplývá, že učitelé zapojují témata OSV pouze náhodně k vyřešení právě vyskytlých situací a aniž by tušili, že využívají osobnostní a sociální výchovy. Proto také situace nejsou vyřešeny metodami, které OSV nabízí.

Ve výchovných hodinách dochází k častějšímu zapojení témat OSV jen díky tomu, že samotné výchovné předměty mají podobné či shodné cíle ve výchově a snaží se o rozvoj stejných kompetencí.

Učitelé výchovných hodin se především ve výuce opírají o již zpracovaná témata v učebnicích pro občanskou výchovu, tedy sami nevytváří své vlastní metody k rozvoji osobnosti žáka.

Ve výukových hodinách, zejména co se týká matematiky, nebyl prostor pro zařazení témat OSV cíleně, neboť učitelé se striktně drželi osnov výuky. V ostatních výukových hodinách (dějepis, anglický jazyk a výpočetní technika) docházelo k občasnému zapojení OSV, především co se týká rozvoje komunikace. Aplikování však nebylo cílené, sloužilo jen k podepření výuky.

Co se týká učitelů, nelze zhodnotit, který z nich využívá témat OSV více či méně. U všech učitelů došlo k různým situacím, v kterých bychom mohli vyhledat prvky OSV. Nemůžeme tedy říct, že jeden učitel aplikuje OSV do výuky a druhý ne. Zcela jistě však můžeme uvést, že ani jeden z učitelů nezapojil témata OSV do výuky cíleně.

8.6.4. Analýza dat z rozhovorů

Po vykonaném pozorování ve vyučovacích hodinách jsem následně provedla se všemi učiteli, u kterých pozorování proběhlo, výzkum pomocí přímých rozhovorů. Rozhovory byly vedeny v jejich kabinetech, tedy v prostředí, na které jsou učitelé zvyklí. Každý jednotlivý rozhovor proběhl v příjemné a přátelské atmosféře, všichni učitelé s rozhovorem souhlasili.

Průběh rozhovorů byl veden pomocí předem daných mnou stanovených otázek, učitelé měli však možnost širšího vyjádření. Jako výzkumník jsem nezapojila své osobní názory, tím jsem chtěla docílit své nestrannosti. V některých momentech jsem musela otázky více rozvést, jelikož učitelé danou otázku nepochopili, nebo nevěděli přesně, na co se je táži.

Otázky byly rozděleny do svou oblastí, a to abych získala data o poznacích, které učitelé o OSV mají, a o postojích, jaké k OSV zauímají.

Z první oblasti byly otázky směřovány na získání dat o tom, zda učitelé znají pojem Osobnostní a sociální výchova, kdy se s tímto pojmem setkali poprvé, zda znají nějaký projekt, který OSV podporuje a zda sami vlastní či znají nějaké publikace zaměřené na OSV. Poslední otázkou z této oblasti je, zda se učitelé zúčastnili nějakého kurzu, který rozvíjí OSV nebo některé z jejích témat.

Z rozhovorů vyplynulo, že tři učitelé z pěti netuší, co OSV je a kam tuto výchovu zařadit. Jeden odpověděl, že se jedná o průřezové téma rámcového vzdělávacího programu a pouze jeden z učitelů dokázal přesně vymezit, čím se OSV zabývá, jaké má cíle a kam OSV spadá v rámci RVP.

Učitelům, kteří nevěděli, co OSV je, jsem pouze sdělila, že se jedná o průřezové téma RVP, abych s nimi mohla pokračovat v rozhovoru.

Dva učitelé se setkali s pojmem OSV na vysoké škole, byli v době zavádění RVP v posledních ročnících studia, a ostatní tři se o OSV dozvěděli až při zavádění RVP do škol.

Všichni učitelé se mi svěřili, že nevládní žádnou publikaci, která OSV rozvíjí a ani žádnou takovou neznají. Co se týká znalosti projektů rozvíjejících OSV, shledala jsem se s negativními odpověďmi, pouze Učitel B ví, že existuje projekt „Dokážu to?“, neboť škole, kde vyučuje, byl tento projekt nabízen, ale škola jej nevyužila. Jiné informace o projektu učitel neznal.

Tři z učitelů se zúčastnili v rámci studia na vysoké škole kurzů, jež byly tematicky zaměřeny na rozvoj OSV. Učitel D absolvoval semestrální kurz na sebezpoznání, učitel C na kreativitu a učitel E skládal dílčí zkoušku z psychologie osobnosti, ale není si jistý, zda byla v tomto kurzu použita témata k rozvoji OSV. Učitel B každoročně absolvuje školení, které se na základní škole pořádá, ale tematicky prý tato školení spadají do občanské výchovy. Učitel A se nezúčastnil žádného kurzu, podle jeho slov „*To jde mimo mě.*“

Pokud shrnu veškerá data z této oblasti, vyplývá mi, že učitelé jsou málo informováni o osobnostní a sociální výchově, pokud s OSV jsou seznámeni, tak jen v minimální míře. Z pohledu učitelů jsem ani nezaznamenala žádný zájem se o této problematice dozvědět více.

Z druhé oblasti, tedy oblasti postojů učitelů k OSV, jsem kladla otázky, zda se učitelé snaží témata z OSV využít při svých hodinách, zda do hodin aplikují relaxační hry, aktivity pro uvolnění, zda využívají cvičení na stmelování kolektivu, zda využívají skupinových prací apod. Jednotlivé otázky a analýzu odpovědí prozkoumáme v následujících odstavcích. V textu pro ukázkou použiji i některé citace učitelů, kde přepis odpovídá přesné výpovědi.

K otázce, zda učitelé využívají témat OSV při svém vyučování, všichni odpověděli, že se o to snaží. Učitel A přesto však podotkl: *„V té matematice to nejde, tam nějaké hry prostě nejdu. V občance třeba ano, učím jednu hodinu týdně a tam je ta výuka taková uvolněnější, hodně si povídáme a s dětmi jsme dělali testy, jak samy sebe vidí, jak by se chtěly změnit atd. V té matematice by to nešlo, nebo možná šlo, ale já bych to nezahrnoval, protože na to nemám čas.“*

Když jsem zeptala učitelů na názor, zda si myslí, že s OSV se dá pracovat i v jiných hodinách než zcela výchovných, setkala jsem se s tím, že dva učitelé zcela striktně odpověděli, že ne, protože na to v hodinách není prostor ani čas. Další dva se shodli, že záleží na učiteli, jak je šikovný a poslední učitel byl názoru, že OSV se dá zapojit do jakéhokoli předmětu, ale ne v každé probírané látce. Záleží na učivu.

V odpovědích na otázku, zda tito učitelé zapojují do vyučování relaxační hry, pokud vidí, že jsou žáci unavení, se tři učitelé vyjádřili negativním postojem, za to Učitel C se vyjádřil takto: *„To dělávám, mnohdy i v ranních hodinách, aby se žáci probudili. Ale někdy to nemusí být přímo relaxační cvičení, stačí, když vstaneme, uděláme kroužek, změníme uspořádání, abychom jen pasivně neseďeli.“* Učitel B konstatoval, že na relaxační cvičení není v učebnách prostor, kde by se dalo odpočívat. *„Kobercem jsou vybaveny jen třídy na nižším stupni a s lavicemi se hýbat nedá. Jediné, co jde, je položit hlavu na lavici, zavřít oči a relaxovat, ale k tomu dochází málokdy. Někdy se s dětmi protáhneme, třeba při odpolední výuce, ale moc často se to nedělá.“*

V následující otázce mě zajímalo, jak se učitelé seznamují s žáky, pokud se s nimi setkají prvně. Může to být v 6. třídě, kdy děti přecházejí z prvního stupně na druhý, nebo pokud se ve třídě objeví nový žák apod. Zda k seznámení využívají nějakých aktivit a zda aplikují nějaké hry k stmelení kolektivu. Z odpovědí vyplynulo, že čtyři učitelé z pěti se seznamují s dětmi klasickým způsobem. Děti se představí, poví, odkud jsou, jaké mají záliby a koníčky, co je baví apod. Pouze Učitel C uvedl, že v občanské výchově při seznamování hry aplikuje. Jde o hry s využitím „haló efektu“. *„Většinou začínám od sebe, tzn. že položím otázky a děti odhadují, co na mě pasuje a co ne. Pak to zase obracím směrem k žákům. Nebo se snažím, aby druhí řekli něco o někom třetím a ten zas o někom dalším. Tím se dozvím, jak se znají mezi sebou navzájem.“*

V poslední řadě jsem položila otázku, zda učitelé při svých hodinách využívají skupinové práce. Tři učitelé odpověděli, že zcela určitě. Učitel E navíc zdůrazní: „*Určitě ano. Žáci se mohou soustředit na jednu věc, pomáhají si, mají to rádi a tak trochu tím i soutěží a předhánějí se.*“ Je pravda, že tuto výpověď mohu potvrdit ze svého pozorování. Žáci občas pracovali ve dvojicích na vytváření dialogů, v jednom případě byly při hodině utvořeny tříčlenné skupinky pro zpracování textu v učebnici. Učitel D podotkl, že při hodinách výpočetní techniky je zcela odkázán na práci ve dvojicích, kvůli momentálnímu počtu funkčních počítačů v učebně, ale v matematice využívá skupinové práce při završení učiva, kdy žáci vytváří na danou látku menší projekty. Učitel C řekl, že také využívá skupinové práce, ale že tuto metodu nemá sám moc rád, neboť žáci nejsou připraveni takto pracovat a v hodině vzniká chaos a hluk. Učitel B skupinové práce zařazuje do hodin zcela výjimečně, podle učiva a Učitel A zcela vyloučil tuto formu práce v hodinách: „*Skupinové práce vůbec, v matematice rozhodně ne a ani v té informatice.*“

8.6.5. Shrnutí analýz rozhovorů

Z rozhovorů nám vyplývá, že učitelé se při svém vyučování drží spíše jakýchsi předepsaných osnov. Hry, aktivity a různá cvičení na rozvíjení témat OSV nevyužívají, neboť v hodinách nenachází dostatečný prostor a čas. Většina učitelů se drží striktně své výuky, především Učitel A zcela zavrhl jakoukoli možnost odbočení od výuky a zapojení nevšedních forem při výuce včetně skupinové práce.

Ostatní učitelé připouští, že se snaží zapojit i jiné formy vyučování s ohledem na výchovu dětí, ale shodují se, že ne v každé hodině a s každou skupinou žáků tato cvičení jdou provádět. Zároveň se všichni učitelé shodli na tom, že jakoukoli výchovu včetně OSV je lepší zařazovat do výchovných hodin. V těch je atmosféra mnohem uvolněnější a s žáky si mohou dovolit i jiné aktivity než jen probrat látku.

Pokud porovnám výsledky z pozorování a rozhovorů, z rozhovorů vyvodím, že učitelé mají snahu změnit způsob výuky, ale prakticky jsem tyto snahy nezpozorovala. Tedy výpovědi se z větší části neshodují s tím, co jsem vypořezovala při pozorování v jejich hodinách.

Pokud dojde k jakékoli odchylce od standardu vyučování, děje se tak jen velmi zřídka a jedná se spíše o necílené aplikování OSV a jejích témat.

8.7. Diskuse

Závěrem výzkumu zhodnotíme data z obou výzkumných metod, a to data z pozorování a data z rozhovorů.

V porovnání pozorování výukových a výchovných hodin jsem došla k závěru, že OSV byla aplikována spíše při hodinách výchovných, přesto však z větší části případů se nejednalo o zapojení OSV cíleně do výuky, ale spíše se vztahovalo k náhodně vzniklým situacím ve třídě či přímo k probírané látce. Ve výukových předmětech se učitelé věnovali především látce, v minimálních případech se věnovali různým hrám a aktivitám, které přispívají k rozvoji žáka.

Z rozhovorů naopak vyplývá, že učitelé snaží zapojovat různé formy výuky, přesto však dle odpozorovaných hodin, nezačleňují různé metody výuky. U většiny učitelů jsem se setkala s frontálním přístupem k žákům, zejména při podávání výkladu nové látky. Žáci jen pouze v několika hodinách mohli přispět k tématu hodiny svým názorem a pouze s jedním z učitelů se podrobovali časté práci ve skupině, kde mohli rozvíjet své dovednosti komunikace, kooperace a kompetice. V jiných případech se žáci stávali posluchači a učitel vedl hlavní monologický výklad, nebo žáci byli celou hodinu podrobeni vypracování úloh z učebnice.

Vědomosti a poznatky, které učitelé o OSV mají, jsou minimální. Přestože OSV je součástí rámcového vzdělávacího plánu, schváleného v roce 2004 a v roce 2007 se zavedl do škol, pozorovaní učitelé ani netušili, že OSV je jedním z průřezových témat. Toto zjištění svědčí o tom, že RVP jsou pro školy (zejména pro tyto dvě, které jsem během pozorování navštívila) pouze formální záležitostí, ale v praxi je učitelé nevyužívají.

Skupina učitelů, kterou jsem pozorovala, byla z větší části mladým kolektivem. Pouze jeden učitel z pěti má dlouholetou praxi ve vyučování. Ale právě tento učitel prokázal největší znalosti v rámci RVP a OSV vůbec. Další tři učitelé, přesto že v době vytváření a zavádění RVP do škol, byli ještě na vysokých školách,

kde na pedagogických fakultách museli tuto skutečnost pochytit, nevykázali téměř žádné znalosti v dané problematice.

Při rozhovorech byl nejčastější argument, proč učitelé OSV nevyužívají ve svých hodinách, je nedostatek času a prostoru. Tři učitelé se také vyjádřili, že s některými skupinami nejde pracovat jinými metodami a že žáci na tento způsob výuky nejsou připraveni.

Z celkového pojetí jednotlivých analýz a zohlednění všech faktorů výzkumu vyplývá, že OSV cíleně do výuky zapojována není, pouze některé tématicky blízké okruhy se dostanou do výuky pomocí probírané látky, a to zejména ve výchovných hodinách. Pokud se v hodinách vyskytnou situace, které by aplikaci OSV vyžadovaly či doporučovaly, učitelé je neumí zpracovat pomocí metod OSV, neboť mají jen malou profesionální vybavenost ve vztahu k tématu osobnostní a sociální výchovy.

Závěr

Tato práce nám v první části poskytla informace o Osobní a sociální výchově, v jakých formách se s ní můžeme setkat a jaký má přínos ve vzdělávání žáků na základních školách osmiletých gymnáziích.

V této části jsme se rovněž seznámili s projekty, které pomáhají osobnostní a sociální výchově proniknout do povědomí učitelů, výchovných pedagogů i široké veřejnosti a zavádět OSV do výuky škol. Dozvěděli jsme se, jaké jsou cíle těchto projektů, kde působí a jejich podrobnou činnost.

V druhé části práce jsme pomocí výzkumných metod pokusili o zmapování situace v českých školách, zda učitelé zapojují do výuky průřezové téma Osobnostní a sociální výchovu a pokud ano, zda tak činí cíleně, nebo se toto téma dostává do výuky zcela náhodným způsobem. V této části jsme se seznámili s metodami, kterými bylo provedeno šetření, také s průběhem šetření a konečnými analýzami.

Ukázalo se, že problematika OSV zatím není organickou součástí výuky na českých základních školách, učitelé s ní nejsou dostatečně seznámeni a není pro ně přirozeným zvykem zapojovat tato témata do výuky.

Na posledních stranách této práce jsme si vylíčili současné lektory, kteří úzce spolupracují s projektem „Dokážu to?“ a kteří se velmi zasloužili o šíření myšlenky OSV. V dalších přílohách jsme si představili kurzy, které jednotlivé projekty realizují.

Seznam použitých zdrojů

Použitá literatura:

- Belz, H.; Siegrist, M. *Klíčové kompetence a jejich rozvíjení*, 1st ed.; Portál s r.o.: Praha, 2001.
- Hermochová, S. *Skupinová dynamika ve školní třídě*, 1st ed.; AISIS: Kladno, 2005.
- Komárková, R.; Slaměník, I.; Výrost, J.; et al. *Aplikovaná sociální psychologie III Sociálněpsychologický výcvik*, 1st ed.; Grada Publishing, spol. s r.o.: Praha, 2001.
- Kříž, P. *Kdo jsem, jaký jsem*, 1st ed.; AISIS: Kladno, 2005.
- Srb, V.; et al. *Jak na osobnostní a sociální výchovu*, 1st ed.; Projekt Odyssea: Praha, 2007.
- Valenta, J. *Osobnostní a sociální výchova a její cesty k žákovi*, 1st ed.; AISIS: Kladno, 2006.
- Valenta, J. *Učíme (se) komunikovat*, 1st ed.; AISIS: Kladno, 2005.
- Výrost, J.; Slaměník, I. *Sociální psychologie - Sociálna psychológia*, 1.st ed.; ISV: Praha, 1997.

Použité internetové zdroje:

- AISIS. <http://www.aisis.cz/o-nas.html>
- Internet Pojekt, a.s. O čem projekt je. Pedagogický projekt "Dokážu to?". <http://www.dokazuto.cz/>
- Langmeier, J.; Krejčířová, D. *Vývojová psychologie*, 2.nd ed. [online]; Grada Publishing a.s.: Praha, 2006; http://books.google.cz/books?id=SP5lw53WufwC&printsec=frontcover&source=gbs_v2_summary_r&cad=0#v=onepage&q=&f=false
- Metodický portál RVP - články. <http://clanky.rvp.cz/clanek/681/s/Z/202/UVODNI-POZNAMKA.html/>

- Pekárek, J. Osobnostní a Sociální Výchova - Odyssea.cz.
<http://www.odyssea.cz/o-nas.php>

Seznam prostudované literatury

- Hayesová, N. *Základy sociální psychologie*, 2nd ed.; Portál: Praha, 2000.
- Kasíková, H. *Učíme (se) spolupráci spoluprací*, 1st ed.; AISIS: Kladno, 2005.
- Strauss, A.; Corbinová, J. *Základy kvalitativního výzkumu*, 1st ed.; ALBERT: Boskovice, 1999.
- Švaříček, R. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*, 1st ed.; Portál: Praha, 2007.

Příloha I

Organizátoři projektu, sponzoři a propagátoři

Již podle popisu projektu „Dokážu to?“, se kterým jsme se seznámili v kapitole 5.2.1, jsme se mohli přesvědčit, že tento projekt je zcela výjimečný a má širokou působnost. Ale kde by byl, kdyby nebylo lektorů, kteří by školili další pedagogy, a kdyby nebylo organizátorů a propagátorů, kteří by myšlenku projektu šířili dál.

Proto se v této kapitole budeme věnovat právě těmto lidem, kteří si zaslouží alespoň minimální zmínky. Jelikož lektorů OSV, kteří se zapojili do projektu, je mnoho, na začátek uvedeme pouze výčet jmen a v následujícím textu budeme věnovat pozornost především těm, kteří mají praxi v OSV nejdelší a zasloužili se o největší podíl šíření OSV na českých školách.

Lektoři OSV v projektu „Dokážu to?“:

Mgr. Andrea Baumannová	PhDr. Ivana Křelinová
Mgr. Milena Brázdilová	Mgr. Petr Novotný, Ph. D.
Mgr. Kateřina Burešová	Mgr. Alena Sobotová
Vlastimila Faiferlíková	Mgr. Kája Surá
Mgr. Jana Feřteková	Mgr. Helena Tomášová
Mgr. Michal Filípek	Doc. PhDr. Josef Valenta, CSc.
Mgr. Dana Forýtková	Mgr. Hana Velánová
Doc. PhDr. Soňa Hermochová, CSc.	Mgr. Renata Vordová
Mgr. Eva Hlaváčková	Mgr. Hana Zemanová
Doc. PhDr. Hana Kasíková, CSc.	Mgr. Jan Zouhar
Mgr. Věra Kramerová	

Z těchto zmíněných lektorů a pedagogů nyní představíme tři významné, kteří mají za sebou kus práce v rámci rozvoje osobnostní a sociální výchovy u nás. Jsou jimi Soňa Hermochová, Hana Kasíková a Josef Valenta.

Doc. PhDr. Soňa Hermochová, CSc.

Podle internetového portálu projektu „Dokážu to?“ je Soňa Hermochová považovaná za jakousi „duchovní matku“ projektu. Vystudovala obor psychologie na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, je zakladatelkou Asociace trenérů SPV (sociálněpsychologického výcviku) a zároveň Nadace prof. Matějčka, velice uznávaného dětského psychologie u nás i ve světě. Po svém studiu absolvovala mnoho studijních pobytů v zahraničí, např. v USA, VB, Dánsku, Španělsku, Norsku, Švédsku, Finsku, Polsku, Německu a Holandsku. Poté působila na Univerzitě Karlově ve vedení Filozofické katedry, kde také sama vyučovala Sociální psychologii. Nejhlavnějšími tématy, kterými se zabývá jsou „Člověk ve skupině“, „Sociální dovednosti“, „Interkulturní rozdíly“ a „Komunikace - mediace – facilitace“.⁷⁹ Nejznámějšími publikacemi z řad její tvorby bychom mohli jmenovat knihu Skupinová dynamika ve školní třídě, Aplikovaná sociální psychologie, Hry pro život, Hry do kapsy atd.⁸⁰

Doc. PhDr. Hana Kasíková, CSc.

Vystudovala pedagogiku a češtinu na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy a později výchovnou dramaturgii na DAMU. V současnosti je docentkou na Katedře pedagogiky FF UK a zároveň na Katedře výchovné dramaturgii DAMU. Vede přednášky, semináře a výcviky pro pedagogy, ale i pro širokou veřejnost.

S projektem „Dokážu to?“ spolupracuje již od samých začátků a v současné době se věnuje tematice optimálních podmínek pro učení. Pro projekt „Dokážu to?“ vede kurzy OSV A (o typech kurzů si povíme později), pořádá kurzy Metodických

⁷⁹ Internet Projekt, a.s. O čem projekt je. Pedagogický projekt "Dokážu to?". <http://www.dokazuto.cz/> (12.2. 2010).

⁸⁰ Internet Projekt, a.s. O čem projekt je. Pedagogický projekt "Dokážu to?". <http://www.dokazuto.cz/> (12.2. 2010).

kabinetů OSV a semináře OSV pro vzdělávací centra v ČR. Její činnost je velice pestrá a sahá až za hranice České republiky.

Témata, která jí nejvíce zajímají ve spojení s OSV, jsou především *kooperace a týmová práce, kooperativní učení, výchova a divadelní prostředky, strategie zvládání stresu, formování sociálních dovedností, aktivizující výukové metody, rozvoj tvořivých schopností a efektivní vyučování*.⁸¹

Hana Kasíková při všech aktivitách a funkcích nás také zahrnuje rozsáhlou sbírkou její publikační činnosti. Z jejích děl můžeme jmenovat *Učíme (se) spolupráci spoluprací, Kooperativní učení a vyučování, Kooperace a týmy ve třídě a škole, Naučit se být učitelem atd.*⁸²

Doc. PhDr. Josef Valenta, CSc.

Na filozofické fakultě Univerzity Karlovy studoval latinu, dějepis a pedagogiku. Později své vzdělání doplnil o výchovnou dramaturgii na DAMU.

Josef Valenta je dalším z řad členů, kteří stojí při projektu „Dokážu to?“ od počátku. V současné době se věnuje pedagogice osobnostního a sociálního rozvoje, dramatické či divadelní výchově a přípravě lektorů pro vzdělávání dospělých. Také externě spolupracoval na tvorbě RVP ZV.

Prošel mnoha stážemi, zejména v zahraničí (Velká Británie, Polsko, Slovinsko, Slovensko, Chorvatsko, Portugalsko a Finsko) a působí v mnoha oblastech vzdělávání dětí, pedagogů a dospělých.

Témata, která jsou mu vlastní a kterým věnuje největší pozornost, jsou *didaktika osobnostně sociální výchovy, dramatická a divadelní výchova; systémy "divadla ve výchově", příprava vzdělavatelů dospělých, osobnostní a socio-profesní rozvoj mládeže a dospělých (jeho různé oblasti) a sémiotika chování, divadelnost v životě*.⁸³

⁸¹ Internet Pojekt, a.s. O čem projekt je. Pedagogický projekt "Dokážu to?". <http://www.dokazuto.cz/> (16.2. 2010).

⁸² Internet Pojekt, a.s. O čem projekt je. Pedagogický projekt "Dokážu to?". <http://www.dokazuto.cz/> (16.2. 2010).

⁸³ Internet Pojekt, a.s. O čem projekt je. Pedagogický projekt "Dokážu to?". <http://www.dokazuto.cz/> (16.2. 2010).

Publikační činnost je stejně, ne-li více rozsáhlá, jako u předešlých lektorů. Z jeho tvorby můžeme jmenovat Osobnostní a sociální výchova a její cesty k žákovi, Učíme (se) komunikovat, Učit se být, Dramatická výchova a sociálně psychologický výcvik, Pedagogika osobnostně sociálního rozvoje apod.

Příloha II

OSV „A“

Tento kurz účastníkům především nabízí seznámení se základními tématy OSV, jako je sebepoznání, komunikace, skupinová dynamika a kooperace. Mohou tedy tak získat základní informace o OSV a interaktivních technikách vedení skupiny dětí. Účastníkům je OSV představena jako jedno z průřezových témat RVP a seznámí se základními tématy a metodami práce.

Tento kurz pomáhá motivovat jeho účastníky ke změně postojů v rámci své pedagogické činnosti. Ti by po absolvování tohoto kurzu měli být schopni účinněji komunikovat se svými žáky a podporovat aktivní růst jejich osobnosti. Zároveň účastníci získají podněty, kde a jakým způsobem získané dílčí dovednosti nadále rozvíjet a prohlubovat.

Účastníkem mohou být učitelé základních či středních škol a pedagogičtí pracovníci, kteří mají na starosti volnočasové aktivity. Účastníkem základního kurzu OSV „A“ jsou především ti, kdo se dosud nezúčastnili žádného kurzu osobnostní a sociální výchovy.

Tento kurz trvá 16 – 20 hodin, probíhá v největší míře formou výjezdního semináře v rámci prodlouženého víkendu.

Odborným garantem tohoto kurzu je Doc. PhDr. Hana Kasíková, CSc..⁸⁴

OSV „B“

Mottem tohoto kurzu je: „...*mohou to použít i ve fyzice! matematice! literatuře!*“. Kurzy OSV „B“ přinášejí osobnostní a sociální výchovu do různých skupin předmětů. Tento kurz je určen těm, kteří už mají nějaké povědomí, co OSV je a co je jejími cíli. Kurzu se může zúčastnit učitel jakéhokoli předmětu, jak

⁸⁴ Internet Pojekt, a.s. O čem projekt je. Pedagogický projekt "Dokážu to?". <http://www.dokazuto.cz/> (20.2. 2010).

výchovného (především volnočasovým pedagogům), nebo učitelů z oblasti přírodovědných či humanitních předmětů.

Kurzy OSV „B“ se snaží propojit témata a metody OSV s učivem a metodami jednotlivých předmětů.

Účastníci tohoto kurzu se mohou zdokonalit v aplikaci OSV do svých vyučovacích hodin a také v poskytování zpětných vazeb zaměřených na rozvoj sociálních dovedností (především co se týká komunikace, aktivního naslouchání a vnímání, podpora a spolupráce, empatie, adaptace, tolerance).⁸⁵

Kurz je veden interaktivními metodami výuky (hry, cvičení, diskuse), je rozdělen do dvou výjezdních seminářů, tedy dvou víkendů a trvá cca 32 – 40 hodin.

Mgr. Dana Forýtková je odborným garantem tohoto kurzu v oblasti přírodovědných předmětů, v oblasti humanitních předmětů je to Mgr. Jan Zouhar a v oblasti výchov pak Mgr. Renata Vordová.⁸⁶

OSV „C“

Tento kurz je zaměřen na přípravu učitelů/pedagogů osobnostní a sociální výchovy vedené jako samostatný předmět, kroužek, větší samostatný časový blok (např. v rámci občanské výchovy, rodinné výchovy, volby povolání, apod., zájmový volnočasový útvar atd.). Obsah kurzu vychází z náplně průřezových témat Osobnostní a sociální výchova v rámcových vzdělávacích programech pro základní a gymnaziální vzdělání.⁸⁷

Cílem tohoto kurzu je prohloubení znalostí a dovedností v oblasti OSV a je určen pro účastníky, kteří s OSV mají už nějakou zkušenost. Tento kurz nevede k propojení učiva a OSV, tak jak je tomu u OSV „B“.

⁸⁵ Internet Pojekt, a.s. O čem projekt je. Pedagogický projekt "Dokážu to?". <http://www.dokazuto.cz/> (20.2. 2010).

⁸⁶ Internet Pojekt, a.s. O čem projekt je. Pedagogický projekt "Dokážu to?". <http://www.dokazuto.cz/> (20.2. 2010).

⁸⁷ Internet Pojekt, a.s. O čem projekt je. Pedagogický projekt "Dokážu to?". <http://www.dokazuto.cz/> (21.2. 2010).

Tento kurz se svým odborným garantem, Doc. PhDr. Josefem Valentou, CSc., si vzal za úkol motivovat účastníky k další práci v oblasti OSV, nabídnout jim metody a techniky OSV a nabídnout možnosti osobního i pedagogického sebepoznání ve vztahu k tomuto typu vyučování.

Kurz je rozdělen do 4 výjezdních seminářů, tj. 4 prodloužených víkendů. V celkové hodnotě obsahuje cca 80 hodin.⁸⁸

Učiteléské týmy „Dokážu to?“

Tohoto kurzu se účastní pedagogičtí pracovníci, absolventi jakéhokoli kurzu OSV. Podmínkou je účast minimálně tří učitelů z jedné školy, neboť v tomto kurzu se účastníci učí, jak vytvářet učiteléský tým a jak rozvíjet kolegiální vztahy, funkčně komunikovat s vedením a podporovat součinnost školy a rodiny.

Výuka tohoto kurzu je rozdělena do dvou časových pásem, kde na konci kurzu účastníci zpracují zadaný úkol jako tým a zpracují závěrečnou zprávu v tématu plánování a realizování inovativních přístupů ke škole.

Tento kurz je pod odbornou garancí Doc. PhDr. Hany Kasíkové, CSc.

Rodina a škola

Nejvýznamnějším cílem tohoto kurzu je, aby dítě bylo společným zájmem rodičů i učitele. Program je určen pro pětičlenné pracovní týmy ze škol a zaměřuje se na vytváření podmínek a atmosféry důvěry mezi rodiči a učiteli.

Forma práce v kurzu je týmová spolupráce trénink, výkladové vstupy a zážitková pedagogika, přičemž týmy mají za úkol zpracovat přípravu konkrétní dvoudenní akce pro jednu třídu dětí s rodiči a učiteli. Tato příprava je pak také realizována pod supervizí lektorů OSV.

Účastníci si osvojí týmovou spolupráci, vyzkouší si připravit a zrealizovat akci s konkrétním výchovným záměrem. Tento kurz vede odborný garant PaedDr. Tomáš Dohnal, CSc.

⁸⁸ Internet Projekt, a.s. O čem projekt je. Pedagogický projekt "Dokážu to?". <http://www.dokazuto.cz/> (20.2. 2010).

Příloha III

Odyssea ALFA

Tento výjezdový kurz je zaměřen na stmelení třídy a prohloubení vzájemné důvěry v ní a rozvoj spolupráce ve třídě. Účastnit se mohou 5. až 9. ročníky základních škol, mnohdy také první ročníky škol středních. Kurz je naplněn promyšleným programem, kde jsou žáci vystaveni různým situacím a musí prokázat své schopnosti týmové práce, naučit se otevřeně projevovat své názory a zároveň dokázat respektovat názor ostatních.

Kurz přispívá k následně dobré atmosféře ve třídě, neboť žáci mají společné zážitky a také je vede k tomu, aby si sami žáci v průběhu kurzu ustanovili svá pravidla chování ve třídě.

Odyssea LAMBDA

Tento typ je intenzivním lanovým kurzem, který je v rozsahu půl až jednoho dne. Jeho cílem je také stmelení kolektivu, vytvoření důvěry mezi žáky a schopnosti vzájemné podpory a dobré komunikace.

Kurz může být zařazen do programu Odyssea ALFA, školy v přírodě či jiné školní akce.

Jak zlepšit vztahy v naší třídě

Tento kurz je především založen na prevenci šikany ve školní třídě. Žáci se dozví hlavní informace o šikaně, její projevy a učí se, jak aktivně proti takovým projevům zakročit. Žáci zároveň během tohoto kurzu přemýšlejí a hovoří o vztazích ve třídě. *Součástí kurzu je i společná formulace přesných pravidel chování, která pomáhají udržovat zdravé vztahy ve třídě. Kurz je možné realizovat i ve skupinách, kde se již šikana začala vyskytovat.*

Jak se bránit drogám a předcházet závislostem

Tento program je specifickou prevencí závislostí. Žáci se seznámí s riziky užívání návykových látek a objevují důvody, proč se těmto látkám vyhýbat. Interaktivním způsobem se děti učí, jak odmítnout cigaretu a jiné omamné či návykové látky.⁸⁹

⁸⁹ Graphics - Pekarek, J. Projekt Odyssea, občanské sdružení. <http://www.odyssea.cz/kurzy-prozaky.php> (2.3.2010).